

Militarizm Kavramı, Militarist Nosyon, Militer Temsil Bağlamında Türk Sineması ve Militarizm İlişkisi

Ertuğrul AKGÜN¹

*

**

***

****

Öz

Geniş bir kaplamı, farklı tanımları bulunan militarizm kavramı, militarist nosyon farklı düzeylerde değerlendirilmekte; farklı ideolojilere, sosyal bilimlerin farklı disiplinlerine, felsefe, sanat, sinema gibi farklı alanlara muhtelif düzeylerde konu teşkil etmektedir. Militarizm kavramı, militarist nosyon geniş kaplam, farklı tanımlar yanında kimi karakteristikler, motifler uyarınca şekillenmekte; kavramın çerçevesini kimi militer motifler, değerler çizmekte ve kavram muhtelif düzeylerde spesifik bir forma bürünmektedir. Temas edilen husus çerçevesinde, militarizm kavramı, militarist nosyon Türk militarizmi bağlamında spesifik bir karakter kazanmakta; bu bakımdan Türk militarizmi kavramı hem temel militer motifler, değerler hem de muhtelif faktörler dolayısıyla spesifik militer motifler, değerler çerçevesinde şekillenmektedir.

Dolayısıyla Türk militarizmi temel ve spesifik düzey çerçevesinde diyadik bir karakter taşımakta ve Türk militarizminin bu diyadik karakteri Türk sinemasını da muhtelif, farklı düzeylerde şekillendirmektedir. Bu manada Türk sineması çerçevesinde militarizm kavramı, militer motifler, değerler Türk militarizminin diyadik karakterine koşut olarak sinematik bir forma bürünmekte; Türk sinemasında militarist nosyonla, militer motiflerle, değerlerle ilintili filmler hem militarist nosyonun genel karakterine hem de Türk militarist nosyonun spesifik karakterine koşut olarak şekillenmektedir. Ayrıca, Türk sineması çerçevesinde militarizm kavramı, militer motifler, değerler diyalog, söylem bağlamında içerik düzeyinde sinematik bir karakter kazanmaktadır. Yukarıda ifade edilenler ışığında, bu çalışmada militarizm kavramı, Türk militarizminin spesifik karakteri; militarizm kavramına, Türk militarizminin spesifik karakterine koşut olarak açığa çıkan militer

¹ Dr., Fındık Kültür ve Sanat Vakfı, akgun.ertugrul@gmail.com, Orcid ID: 0000-0003-1684-0824.

* Bu çalışma intihal tespit yazılımlarıyla taranmış intihal tespit edilmemiştir.

** Çalışma tek yazar tarafından yürütülmüştür.

*** Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

****Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur

motifler, değerler ile bu militer motiflerin, değerlerin Türk sineması çerçevesinde sinematik izdüşümleri diyalog, söylem bağlamında içerik düzeyinde değerlendirilmektedir.

Anahtar Kavramlar: Militarizm, militer motif, değerler, Türk militarizmi, Türk sineması ve militarizm, diyalog, söylem, içerik.

The Relationship Between Turkish Cinema and Militarism in The Context of The Concept of Militarism, Notion of Militarist and Military Representation

Abstract

The concept of militarism which has a comprehensive extent and different definitions, and the notion of militarist are considered within different levels and are also subjects of various ideologies, of various disciplines of social sciences, of various field such as philosophy, art and cinema within different levels. The concept of militarism and the notion of militarist are taken form in accordance with comprehensive extent and different definitions, as well as certain characteristics and motifs and certain military motifs, values set the framework of the concept of militarism and the notion of militarist and the concept of militarism and the notion of militarist take on specific form within different levels.

Within the framework of the subject above argued, the concept of militarism and the notion of militarist acquire a specific character in the context of Turkish militarism and in this respect, the concept of Turkish militarism is taken form within the framework of both main military motifs, values and specific military motifs, values via various factors. Therefore, Turkish militarism has a dyadic character within the framework of the main and specific level, and this dyadic character of Turkish militarism forms Turkish cinema within various and different levels. In this sense, the concept of militarism, military motifs, values in Turkish cinema take a cinematic form in parallel with the dyadic character of Turkish militarism; films related to the notion of militarist, military motifs, values in Turkish cinema are taken form in parallel with both the general character of the notion of militarist and the specific character of the notion of Turkish militarist. Besides, the concept of militarism, military motifs, values acquire a cinematic form in the context of dialogue, discourse at the level of content in the scope of Turkish cinema. In view of the above stated, in this study, the concept of militarism, the specific character of Turkish militarism and military motifs, values coming out in parallel with the concept of militarism and the specific character of Turkish militarism and the cinematic reflection of military motifs, values in the scope of Turkish cinema is considered in the context of dialogue, discourse at the level of content.

Key Words: militarism, military motifs, values, Turkish militarism, Turkish cinema and militarism, dialogue, discourse, content.

Giriş

Militarizm sosyal bilimlerin farklı disiplinlerine, felsefe, sanat, sinema gibi farklı alanlara konu teşkil eden dinamik bir kavramdır (Roei, 2017, s. 3). Militarizm tümel bir kavram olmak yanında kimi tikel ayrımlar çerçevesinde de değerlendirilmektedir (Bayramoğlu ve ark., 2004, s. 8). Militarizm bir ideoloji (Eastwood, 2018, s. 1) olarak nitelendirilmekte, bu bakımdan ideolojik planda başka ideolojileri şekillendirmekte, başka ideolojilere en başta milliyetçilik ideolojisine eklenmektedir (Altnay, 2004, s. 179; Bora, 2004, s. 177; Altnay ve Bora, 2003, s. 140-155).

Farklı disiplinlerin, farklı alanların, farklı ideolojilerin kesişme noktasında bulunan militarizm kavramının muhtevası geniştir² ve militarizm kavramı, kavramı şekillendiren unsurlara, kavramın cebri-şiddet, kültürel, bilişsel, boyutlarına (Kimmerling, 2008, s. 135-136) hatta tarihsel uğrağa koşut olarak spesifik bir karakter kazanmaktadır (Kimmerling, 2008, s. 135). Bu suretle militarizm kavramı çerçevesinde üzerinde konsensüse erişilebilecek bir tanım inşa etmek oldukça güçtür. Bu hususta Öztan şöyle diyor: "Militarizm, tanımlama problemi açısından belki de modern ideolojiler arasındaki en çetin cevizdir" (2018, s. 23). Hatta militarizm kavramı tıpkı faşizm kavramı gibi umumi bir cehalete konu teşkil etmekte (Howard, 1979, s. 109), bu husus militarizm kavramı etrafında bir sis perdesi teşkil etmektedir. Bununla birlikte, militarizm literatürü, militarizme dair temel tartışmalar (Öztan, 2018, s. 30-35) militarizm kavramının kimi karakteristiklerine işaret etmek; militarizm kavramını tasvir etmek, militarizm kavramına dair asgari müştereklere temas etmek imkânı da vermektedir. Bu manada aşağıda militarizm kavramına, militarizm kavramının tanımına dair hususlara çalışmanın sınırları çerçevesinde temas edilecektir. Öte taraftan, militarizm kavramına dair hususları tafsilatıyla değerlendirmek, militarizm kavramına dair ihtilafları vuzuha kavuşturmak bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Bu suretle, çalışma militarizm kavramına, Türk militarizminin spesifik karakteristiklerine; militarizm kavramını şekillendiren militer motiflere ve değerlere Yeşilçam Türk sineması³ bağlamında odaklanmaktadır.

Militarizm kavramı evrensellik-tekillik kutuplaşması (Özlem, 2015, s. 85) çerçevesinde Türkiye planında spesifik karakteristikler kazanmaktadır. Bu bakımdan Türk modernleşme ve ulus devlet inşa sürecinin serencamı, ordunun bu modernleşme ve ulus inşa sürecindeki kurucu rolü; Türk milletine atfedilen doğal, biyolojik, müstesna militer değerler Türkiye planında militarist nosyonu

²Militarizm kavramının sadece tanımı değil, sosyal düzeydeki etkisi de geniştir. Militarizm, militaristleşme günümüzde küresel toplumla bütünleşmiştir (Bickford, 2019, s. 141) ve militarizm, militaristleşme (Gonzeles ve Gusterson, 2019, s. 6; Altnay(a), 2004, s. 180; Balcı, 2011, s. 20-21) farklı düzeylerde toplumsal yapının bütün katman ve tabakalarına sirayet eden geniş bir spektrumu ifade etmektedir (Gramsci, 1992, s. 214-215).

³Çalışmanın bundan sonraki aşamalarında Yeşilçam Türk sineması yerine aynı anlama gelecek şekilde sadece Yeşilçam sineması kullanılacaktır.

şekillendirmektedir.⁴ Temas edilen hususa koşut olarak, Türkiye’de militarist nosyon Weberyen manada modern profesyonel, rasyonel bir çerçevede değil; iptidai, vulgar bir çerçevede spesifik bir karaktere bürünmektedir. Türk militarizminin bu spesifik karakterini Yeşilçam sineması çerçevesinde de teşhis etmek; Türk militarizminin spesifik karakteri ile Yeşilçam sineması arasında bir paralellik tesis etmek mümkündür.

Türk militarizmi ile benzer bir şekilde, Yeşilçam sineması da iptidai, vulgar bir çerçevede spesifik bir karaktere bürünmekte; sinema dili, anlatı yapısı, sinematik anlamın oluşumuna etki eden motifler bakımından iptidai, vulgar bir karakter taşımaktadır. Yani Yeşilçam sinemasında sinematik evren yetkin görsel motifler, derinlikli karakterler, yetkin anlatı yapısı ve yetkin dramatik yapı değil; sözel motifler, tipolojiler, zayıf bir anlatı yapısı ve zayıf bir dramatik yapı çerçevesinde şekillenmektedir. Bu bakımdan militarizm kavramını şekillendiren militer motifler ve değerler Yeşilçam sinemasının bu yapısal karakterine koşut olarak vulgar, iptidai bir çerçevede diyalog, söylem, içerik düzeyinde tipolojiler marifetiyle sinematik bir karakter kazanmaktadır. Dolayısıyla Yeşilçam sinemasının yapısal karakteri ile Türk militarizminin spesifik karakteri örtüşmekte; militer motifler ve değerler de Yeşilçam sineması çerçevesinde önem kazanmaktadır (Maktav, 2006, s. 73).

Amaç Yöntem Kapsam

Yeşilçam sineması bağlamında militarist nosyon, militarist motifler ve değerler içerik düzeyinde ve içerikle ilintili olarak diyalog, söylem çerçevesinde sinematik bir forma bürünmekte; klasik anlatı yapısı, konvansiyonel sinema temrinleri uyarınca sinematik karakter kazanmaktadır. Bu manada, Yeşilçam sineması bağlamında militarizm kavramına, militarist nosyonu teşkil eden motiflere ve değerlere odaklanan bu çalışmada, militarist nosyon, militarist motifler ve değerler diyalog, söylem ve bu kavramlarla ilintili olarak nitel içerik düzeyinde değerlendirilmektedir.

Bu çalışmanın kapsamını militarizm kavramı, Türk militarizminin spesifik karakteri; militarizm kavramına, Türk militarizminin spesifik karakterine koşut olarak açığa çıkan militer motif ve değerler ve bu militer motif ve değerlerin Yeşilçam sineması bağlamında sinematik izdüşümleri şekillendirmektedir. Bu manada çalışmanın

---

⁴Evrensellik-tekillik kutuplaşmasına modernleşme sürecine dair literatürde de tesadüf edilebilir. Bu manada, modernleşme yaklaşımları genellikle modernleşmenin evrensel karakterine vurgu yapmaktadır. Ancak modernleşmenin, spesifik, kültürel, yerel unsurlarına vurgu yapan; bu unsurların modernleşme sürecinin karakterini tayin ettiğini öne süren kültüralist yaklaşımlar da mevcuttur (Taylor, 1995, s. 24-33). Çalışmanın sınırları çerçevesinde bu tartışmayı derinleştirmek ne gerekli ne de mümkündür. Ne var ki, çalışmanın sınırları çerçevesinde Türk modernleşme sürecine koşut olarak Türk militarizminin spesifik bir karakter kazandığını ve bu spesifik karakter çerçevesinde kimi militer motiflerin ön plana çıktığını ifade etmek mümkündür.

evrenini Yeşilçam sineması çerçevesinde açığa çıkan filmler teşkil etmektedir. Zira Yeşilçam sinemasında açığa çıkan özgül sinematik klişeler, özgül militer motifler, militarizme vulgar, karikatürize bir karakter kazandırmakta; bu bakımdan Yeşilçam sineması Türk militarizminin spesifik karakterini daha iyi açığa çıkarmaktadır. Bu suretle çalışma Yeşilçam sineması ile sınırlandırılmaktadır. Öte taraftan, Türk sinemasını Yeşilçam kavramı çerçevesinde bir sınıflandırmaya tabi kılmak, sadece tarihsel bir dönemlendirmeye değil; aynı zamanda konu, anlatı yapısı, sinema estetiği, sinema dili yani içerik ve form, her düzeyde sinematografik motif bakımından bir farklılaşmaya da işaret etmektedir. Bu çalışmada Yeşilçam kavramı, Yeşilçam'ın ölümünü ilan eden Arabesk filmine kadar olan tarihsel dönemi ve bu dönem çerçevesinde açığa çıkan sinema dilini ve estetiğini ifade etmektedir. Çalışmanın sınırları çerçevesinde bu hususu detaylandırmak ne mümkün ne de gereklidir.⁵

Yukarıda ifade edilenler ışığında, Altınay militarizmi kalıcı istikrarlı bir ideoloji olarak değil; toplumların belli dönemlerine özgü bir ideoloji olarak değerlendirmekte ve toplumların belli dönemlerde demilitarize olduğunu belirtmektedir (Altınay(a), 2004, s. 180). Altınay'ın ifade ettiği husus bağlamında, militarizm kavramının dinamik ve Türk sinemasının yapısal karakterine paralel olarak; Türk sineması çerçevesinde militarist nosyon, militer motifler ve değerler de dinamik bir forma bürünmektedir. Bu manada Yeşilçam sineması ve Yeşilçam sonrası Türk sineması çerçevesinde militarist nosyon, militer motifler ve değerler içerik ve form bağlamında farklı düzeylerde sinematik bir karakter kazanmaktadır. Yeşilçam sinemasında vulgar, iptidai bir çerçevede açığa çıkan militarist nosyon, militer motifler ve değerler Yeşilçam sonrası Türk sinemasında nispeten daha sofistike bir çerçevede açığa çıkmakta; Yeşilçam sinemasında rastlanılan Türk militarizminin spesifik karakterine özgü militer motifler ve değerler Yeşilçam sonrası Türk sinemasında ya form düzeyinde dönüşüme uğramakta ya da içerik düzeyinde önemini yitirmektedir. Dolayısıyla Türk militarizminin spesifik karakterine özgü militer motifleri ve değerleri Yeşilçam sineması çerçevesinde değerlendirmek; bu militer motiflerin ve değerlerin sinematik izdüşümlerini takip etmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Yeşilçam sinemasında, militarist nosyonla ilintili filmler form, içerik, anlatı, her düzeyde sinematografik ve yapısal unsur bakımından militarizm ve sinema ilişkisini şekillendiren spesifik ve genel klişeler uyarınca şekillenmekte; filmler sadece tarihsel ve politik gelişmeler, konjonktür çerçevesinde değişime uğramaktadır. Bu bakımdan filmler oyuncu, dekor gibi kimi nüanslar haricinde form, içerik ve anlatı düzeyinde, her düzeyde sinematografik ve yapısal unsur bakımından neredeyse birbirinin tekrarı niteliğindedir. Bu manada çalışma kapsamında erişilebilen ilgili filmler izlenmiş ve Türk militarizminin spesifik karakteri, militarist nosyon, militer motifler ve değerler

⁵Bu hususta bkz., (Süalp, 2010, s.35-41; Yıldırım, 2015, s.27-67; Kirel, 2005).

bağlamında temsil kabiliyeti nispeten yüksek filmler çerçevesinde çalışma sınırlandırılmıştır. Öte taraftan, Yeşilçam sinemasının yapısal karakteri itibarıyla Yeşilçam sinemasında doğrudan ordu ve askerlikle ilintili filmlerin sayısı azdır (Maktav, 2006, s. 73) ve filmler nitelik bakımından zayıftır. Bu bakımdan, Yeşilçam sinemasında militarizme dair filmler belli militer motifler ve değerler temelinde değil; birçok militer değer ve motifin bir film çerçevesinde açığa çıkmak hususu uyarınca şekillenmektedir. Temas edilen husus hem bu çalışmanın sınırlarını teşkil etmekte hem de filmleri belli militer motifler ve değerler çerçevesinde tam anlamıyla kategorize etmek imkanını sınırlandırmaktadır.

Yukarıda ifade edilenler ışığında, Yeşilçam sinemasında doğrudan militarizmle ilintili filmler haricinde, militer motifler ve değerler daima yüceltilmektedir (Maktav, 2006, s. 73). Temas edilen husus, militarizme dair Yeşilçam sineması çerçevesinde gerçekleştirilen bir çalışmada sınırlandırma ve temsil faktörünü güçleştirmektedir. Ne var ki, militarist nosyon, Türk militarizminin spesifik karakteri; militer motifler ve değerler bağlamında amaçlı örnek yöntemi çerçevesinde bir örneklem evreni oluşturmak da mümkündür. Bu suretle çalışmada Kore Savaşıyla ilintili Yurda Dönüş (1952), Ezo Gelin (1973); Kurtuluş Savaşı ile ilintili Bir Millet Uyanıyor (1966), Vurun Kahpeye (1973), Fato Ya İstiklal Ya Ölüm (1969); Kıbrıs Savaşı ile ilintili Sezercik Küçük Mücahit (1975); ordu ve askerlik ile ilintili Şafak Bekçileri (1963) ve militer motiflerle ilintili Dışı Düşman (1966) filmleri değerlendirilmektedir.

Yukarıda ifade edilenler ışığında, bu çalışmanın amacı, çalışmanın kapsamı doğrultusunda militarizm kavramını, Türk militarizminin spesifik karakterini şekillendiren militer motiflerin ve değerlerin Yeşilçam sinemasındaki izdüşümlerini değerlendirmek ve Yeşilçam sinemasında militarist nosyona dair filmlerin hem militarist nosyonun genel hem de Türk militarizminin spesifik karakterine koşut olarak şekillendiğini açığa çıkarmaktır. Çalışma ayrıca Türk militarizminin spesifik karakteri ile Yeşilçam sinemasının militer klişeleri arasındaki benzerlikleri teşhis etmek amacı taşımaktadır. Belirtilen amaç çerçevesinde çalışmada Yeşilçam sinemasında militarist nosyon, militer motifler ve değerlerle ilintili filmler, diyalog, söylem bağlamında içerik düzeyinde analiz edilmektedir. Zira Yeşilçam sinemasında militarist nosyon, militer motifler ve değerler vulgar, iptidai bir çerçevede içerik düzeyinde ve bu kavramla ilintili olarak diyalog, söylem çerçevesinde sinematik bir forma bürünmektedir. Bu suretle sinematik anlamın oluşumuna etki eden diğer faktörler analiz dışı bırakılmaktadır.

Yukarıda ifade edilenler ışığında, diyalog, söylem bağlamında içerik düzeyinde yapılan analiz neticesinde ⁶ ; Yeşilçam sinemasında militarizm kavramını şekillendiren tüm militer motiflerin ve değerlerin değil; milliyetçilik, vatanseverlik, hegemonik erkeklik, hiyerarşi-disiplin, meta-aşkın bir değer olarak savaş ve askerlik, pedagojik militarizm ya da asker-öğretmen özdeşliği şeklindeki kimi militer motiflerin; şehadet gibi kimi militer değerlerin tipolojiler marifetiyle söylem, diyalog bağlamında içerik düzeyinde açığa çıktığı ve militarist değerlerin Türk milletine özgülendiği, Türk milletinin doğal, biyolojik bir karakteri olarak sinematikleştiği tespit edilmektedir. Bu suretle, çalışmaya konu teşkil eden filmler söylem, diyalog ve içerik düzeyinde yapılan analiz neticesinde militarizm kavramını karakterize eden motif ve değerler çerçevesinde; militarist bir nosyon olarak milliyetçilik; militer değerler ya da ikili karşıtlıklar; Türk milletinin doğal militarist değerleri ya da her Türk asker doğar; militarist bir nosyon olarak vatanseverlik ya da memleket sevgisi; militarist bir motif olarak vatanın cinsiyetlendirilmesi ya da hegemonik erkeklik; üstün bir militer değer olarak şehadet; militarist bir değer olarak hiyerarşi-disiplin; meta-aşkın bir değer olarak savaş ve askerlik; pedagojik bir militarizm ya da asker öğretmen özdeşliği şeklinde tasnif edilmektedir. Ayrıca, çalışma kapsamında ilgili literatür taranmakta; literatürde bu hususta birkaç çalışma haricinde çalışma bulunmadığı tespit edilmekte ve bu doğrultuda literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Kuşkusuz ki, militarist nosyonun, militer motiflerin ve değerlerin Yeşilçam sinemasındaki iz düşümlerini genel düzeyde değerlendiren bu çalışmanın katkısı; belli militer motifleri ve değerleri daha spesifik bir düzeyde derinlemesine değerlendirecek çalışmalara kapı aralamaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.a) Militarizm Kavramına Dair

Kökeni pre-modern dönemlere uzanan militarizm kavramının temel karakteristikleri ve motifleri, modern dönemle birlikte modernlik nosyonu çerçevesinde açığa çıkmaktadır. Yanı sıra, militarizm kavramı belli bir insan doğası varsayımı uyarınca, belli motifler ve değerler çerçevesinde şekillenmekte; militarizasyon kavramı bağlamında ifade edildiği üzere, militarist kültür ve zihniyet, militer değerler yaygın bir karakter kazanmaktadır. Yani militarizm kavramının semantik ve pratik düzeyde geniş bir kapsamı mevcuttur. Aşağıda militarizm kavramı çalışmanın sınırları çerçevesinde ana hatlarıyla tasvir edilecektir.

---

⁶Diyalog analizi için bkz., (Berliner, 1999, s.2-16; Chepinchikj& Thompson, 2016, s.41-43; Reed, 2011, Myers, 2000, s.191-207). Söylem analizi için bkz., (Gill, 2000, s. 172-191; Sözen, 2017, s. 77-153). İçerik analizi için bkz., (Bauer, 2000, s. 131-152; Yıldırım & Şimşek, 1999-259-273).

Modern bir kavram olarak militarizm

Kitlesel orduların doğuşu⁷, vatandaş ordularının teşkili (Bora, 2004, s. 177) profesyonel-zorunlu askerlik usulleri ya da askeri istihdam usulleri (Lucassen ve Zürcher, 2003, s. 3), askeri eğitim, bir vatan hizmeti olarak askerlik gibi hususlar çerçevesinde Fransız Devrimi bağlamında militarizm kavramı modern dönem ile ilintilendirilmektedir. Temas edilen hususa koşut olarak, militarizm kavramını şekillendiren temel motifler ve karakteristikler modern dönemle birlikte, modernlik nosyonu çerçevesinde açığa çıkmaktadır. Bu manada, Prusya örneği çerçevesinde klasikleşen militarizm kavramı stratejik-araçsal akıl, matematikselleşmek, farkı, bireyselliği yani sezgisellik ve duygusallığı imha etmek, disiplin, itaatkar bedenler (Foucault, 2019, s. 247), itaat (Huntington, 1967, s. 74), hiyerarşi (Howard, 1979, s. 109-110), disipliner iktidar (McSorley, 2016, s. 2), izolasyon ,tek düzeli, özel olanın lağvedilmesi, sadakat (Apelt, 2004, s. 31) profesyonellik gibi motifler çerçevesinde bütünsel bir kurum olarak spesifik bir karakter kazanmaktadır. Öte taraftan, bilimsellik, mantıklılık uyarınca şekillenen militarist zihniyet (Huntington, 1967, s. 60) marifetiyle de duyusal tikellikler, heterojen, arkaik tüm unsurlar, tolerans, esneklik hükmünü yitirmekte; disipliner, homojen, rijit bir form ve mekân açığa çıkmakta ve profesyonel asker bu form, mekân bağlamında soyut, temsili, nicel bir karakter kazanmaktadır.

Siyasi ve felsefi figürler çerçevesinde militarizm

Militarizm kavramının muhtelif tanımları, farklı biçimleri (Toynbee, 1989, s. 19) mevcuttur. Militarizm kavramı iktisadi (Mills, 1959, s. 196, 211, 216; Belge, 2012, s. 174; Parla, 2004, s. 198), siyasi, sosyal, teknik, stratejik, felsefik, biyolojik vb. planda farklı mülahazalara konu teşkil etmekte (Dyvik ve Greenwood, 2016, s. 2); siyaset ve felsefe kuramının Clausewitz, Gramsci, Platon, Hegel, Machiavelli, Sun Tzu gibi önde gelen figürleri farklı düzeylerde militarist nosyona temas etmektedir. Bu cümleden olarak, Clausewitz, Gramsci gibi figürler militarizm kavramını siyaset çerçevesinde değerlendirmekte; militarist nosyonu, militarist zihniyeti, militarist aklı (Huntington, 1967, s. 60; Yavuz, 2019, s. 22) siyasete, siyasi önderliğe tabi kılmaktadır (Gramsci, 1992, s. 88; Alman ordusu bağlamında Warwick, 2004, s. 102-110). Temas edilen husus çerçevesinde Clausewitz politikayı beyin, savaşı araç şeklinde nitelendirmekte (2019, s. 765); savaşı siyasetin başka araçlarla devamı şeklinde tanımlamaktadır (2019, s. 762-763).

Platon Devlet isimli baş yapıtta ideal devlet tahayyülü çerçevesinde militarist nosyonla, militer değerlerle ilintili kimi fikirler ifade etmekte, ideal devlet formu çerçevesinde askerlik hususuna dair bir çerçeve çizmektedir (Platon, 1998, s. 28-63).

---

⁷Kitlesel orduların doğuşu Fransız ordusu ile ilintilendirilmektedir.

Militarist kuramın, siyaset kuramının ve pratiğinin mühim figürlerinden biri olan Machiavelli'nin siyaset nosyonu savaş, militarizm motifi uyarınca şekillenmekte; savaş, militarizm motifi bilhassa prensin meşruiyeti çerçevesinde kuramında merkezi bir konum işgal etmekte ve bu bakımdan Machiavelli savaş, militarizm motifini siyasete tabi kılmaktadır. Machiavelli *Prens* isimli baş yapıtın muhtelif kısımlarında ordu tipleri (2008, s. 219-235), harbiye (2008, s. 247-255) gibi hususlar bağlamında militarist nosyona dair kimi fikirler ifade etmektedir. Yine Hegel'in militarist nosyonu felsefi, etik, siyasi bir planda açığa çıkmakta, tinin daha doğrusu devletin serencamı uyarınca şekillenmektedir. Hegel savaşı tin, devlet motifi bağlamında, bir milletin iç konsolidasyonu ve sıhhati çerçevesinde tarihsel bir mecburiyet (Ereker, 2014, s. 67; Hegel, 2004, s. 258-259), mecburi bir tarihsel moment şeklinde nitelendirmektedir. Sun Zi (Sun Tzu) ise bütünsel, sistematik bir militarist nosyon değil; daha spesifik bir planda taktik ve stratejik motifler çerçevesinde savaş sanatına dair bir yordam, bir savaş usulü inşa etmektedir (Sun Zi, 2017).

Militarizm ve insan doğası

Militarizm kavramı biyolojik, psikolojik, fizyolojik düzeyde evrensel, statik belli bir insan daha doğrusu erkek doğası⁸ varsayımı uyarınca şekillenmektedir. Bu manada, insan yani erkek bencil, savaşçı, saldırgan, zayıf, aciz bir karakter taşımakta; insanı güç, statü, iktidar, güvenlik güduları motive etmektedir (Huntington, 1967, s. 63) Bir başka deyişle, insanı(erkeği) motive eden güdüler savaşçı, saldırgan karaktere kaynak teşkil etmekte; temas edilen güdüler savaşmayı erkek(insan) doğasının bir parçası kılmakta (Gonzales ve Gusterson, 2019, s. 12) ve savaşın biyolojik meşruiyetini, mecburiyetini temellendirmektedir.⁹ Temas edilen hususu düşünce tarihinde Hobbes (Huntington, 1967, s. 63), Freud, Hegel hatta Le Bon gibi figürler marifetiyle teşhis etmek mümkündür. Öte taraftan, militarizm kavramı belli bir biyolojik nosyonla yani doğal seleksiyon ve sosyal Darwinizm nosyonu ile, organizmaların varlığını koruma, türünü çoğaltma, sürdürme ve yaşam alanını koruma hususuyla da ilintilidir (Laçiner, 2004, s. 27; Chickering, 2008, s. 205). Yani organizmanın ve güçlünün hayatta kalmak motivasyonu ile militarizmin kaynağı arasında bir paralellik tesis etmek, iki hususun da aynı kökenden temellendiğini ifade etmek mümkündür. Yine, bireyler arasındaki savaş, bireyin kendine dönük savaş da Hobbes'tan ilhamla devletler, milletler arasındaki savaşa yani militarist nosyona köken teşkil etmektedir (Hobbes, 2021, s. 99-103).

⁸Militarizm erkeklikle biyolojik, doğal düzeyde ilintilendirilmesine rağmen aslında militer yeterlilik eğitim marifetiyle öğrenilebilen, edinilebilen bir kabiliyettir. Militer kabiliyetin doğuştan var olduğunu iddia etmek anti-profesyonel ve romantik bir yaklaşımdır (Huntington, 1967, s. 30; Banister, 2018, s. 21-22).

⁹Savaşın biyolojik bir mecburiyet değil, bir icat, toplumsal bir inşa olduğunu iddia edenler de mevcuttur (Mead, 2019, s. 336).

Militer zihniyet, militer kültür ve militer değerler

Militarizm kavramı, semantik boyut yanında, kavramı şekillendiren militer zihniyet ve kültür, militer değerler motifini de ihtiva etmektedir. Militer kültür ve zihniyet; yüreklilik (Toynbee, 1989, s. 20), cesaret, fedakarlık, özveri (Howard, 1979, s. 109-110), savaşıklık, bedensel çaba (Clausewitz, 2019, s. 89), fiziki ve ruhi bakımdan kuvvet, metanet, kararlılık (Clausewitz, 2019, s. 199) gibi militer değerler esas olarak dost-düşman (Clausewitz, 2019, s. 747; Öztan, 2018, s. 50) ana ikili karşıtlığı çerçevesinde şekillenmekte; bu ana ikili karşıtlık uyarınca militer değerler; vatanseverlik-ihanet, fedakarlık-bencillik, kahramanlık/cesaret¹⁰- korkaklık türünden tali ikili karşıtlıklar açığa çıkmaktadır. Ayrıca bu ikili karşıtlıklar muhtelif düzeylerde (toplumsal formasyona koşut olarak) daha özgül, spesifik bir karakter kazanmaktadır.¹¹ Öte taraftan, ikili karşıtlıklar bağlamında müspet militer değerler ana terime, menfi militer değerler ise tali terime atfedilmekte ve ana terim hegemonik erkeklik (Akgül, 2011, s. 31-32; Via, 2010, s. 43-45; Connell ve Messerschmidt, 2005, s. 829-859) ile ilintilendirilmekte (Gonzales ve Gusterson, 2019, s. 4); bu bakımdan militarist kültür erkeği, erkekliği idealize etmekte (Gonzales ve Gusterson, 2019, s. 4), militarist alan da bir cinsiyetlendirmeye, cinsiyet rejimine tabi hale gelmektedir (Donaldson, 1993, s. 653; Chickering, 2008, s. 206). Bu manada bütün müspet militer değerleri hegemonik erkeklik yüklenmekte¹², ana ikilik çerçevesinde militarist nosyonun mütemmim cüzü olan toplumsal cinsiyet ideolojisine koşut olarak dost eril, düşman ise dişil bir karakter kazanmaktadır. Şöyle ki, rasyonalite çerçevesinde şekillenen militarist nosyon marifetiyle biyolojik işlev, içgüdüler, doğa ve kadın arasında bir paralellik tesis etmek mümkündür. Bu cümleden olarak, doğanın bir imgesi olan kadına (Adorno ve Horkheimer, 2014, s. 330) doğanın müphem karakteri çerçevesinde doğaya atfedilen şeytani nitelikler yani fark, heterojenlik, duygusallık, içgüdüsellik yüklenmekte; kadınlık müspet militer değerlerden tecrit edilmek suretiyle bir düşman formuna bürünmektedir. Doğa akıl diyalektiği çerçevesinde erkeklik ise akıl, özdeşlik, homojenlik hususunu temsil etmekte; ilahi aklın bir parçası olan erkeklik, bu bakımdan hem doğayı ve doğanın temsil ettiği tüm değerleri tahakküm altına almakta hem de müspet militer değerleri sahiplenmektedir. Ayrıca, yukarıda ifade edilenler ışığında, vatan ve kadınlık (kadın bedeni) arasında bir paralellik tesis etmek, vatani cinsiyetlendirmek (pater patriae); vatani bu bakımdan erkekliğin militer müdafasına tabi kılmak mümkündür (Akgül,

¹⁰Clausewitz cesareti inisiyaki bir heyecandan ziyade askeri disiplin, askeri kural, itaat, düzen çerçevesinde (2019, s. 188, a.g.e 2019, s. 67); Foucault ise askeri, bir cesaret ve şeref olmaktan önce, hareketli bir mekânın parçası olarak değerlendirmektedir (2019, s. 246).

¹¹Mesela, dost-düşman ana ikili karşıtlığı sıradan militarizmler çerçevesinde iç düşman-dış düşman formuna bürünmekte, iç düşmanı temizlemek motifi sıradan militarizmleri şekillendirmektedir (Laçiner, 2004, s. 16). Ya da fedakârlık-bencillik şeklindeki ana ikilik gönüllü olmuş iyi adamlar-zorla alıkonulmuş ülkelerin yüz karası (Way, 2017, s. 286) şeklinde spesifik bir karakter kazanmaktadır.

¹²Militarist kültür hala hegemonik erkeklik kavramı çerçevesinde tanımlanmakla birlikte, günümüzde asker terimi erkek ve kadın için müşterek bir hale gelmektedir (Rogg, 2004, s. 396).

2011, s. 17,30).

Militarizm kavramı ve sınırsız bir süreç olarak militarizasyon

Militarizm sadece savaş, askerlik alanı ve bu alanı temsil eden ordu kurumu ya da ordu benzeri teşkilatlar (Mahçupyan, 2004, s. 131) ile alakalı bir kavram değildir; militarizm savaş ve askerlik ötesine genişleyen bir kavramdır (Sjoberg ve Via, 2010, s. 7). Bu manada militarizm; militarizasyon, afektif militarizm (Wegner,2021, s. 1-10) kavramları dolayısıyla bir tür mikro fizik çerçevesinde sosyal düzeyde üretilen bir pratik ve bu bakımdan sivil alana nüfuz eden ve etkisi, kapsamı sınırsız (Vagts, 1967, s. 13) bir süreçtir. Dolayısıyla militarizm kavramı, militer değerlerin (Demirel, 2004, s. 361), Howard'ın ifadesiyle askeri alt kültüre ait değerlerin (1979, s. 109) toplumsal yapıda hakimiyet kazanmak ve toplumun egemen değerleri haline gelmek; Belge'nin ifadesiyle askeri değerleri kucaklamak (2012, s. 175); askeri alanın bir toplumun karar alma sistemine ve yönetim mekanizmalarına (Mahçupyan, 2004, s. 129) egemen olmak; ordunun toplumla bütünleşmek yani Michael Mann'ın ifadesiyle sivil militarizm (Altnay, 2013, s. 280) hususu çerçevesinde tanımlanmaktadır. Bu manada Ayşegül Altınay "militarizmi bir toplumun, bir bireyin veya ordu dışında bir kurumun kendisini sivil değerlerle değil, askeri değerlerle tanımlaması, ve sosyal, kültürel, siyasî ve ekonomik pratiklerini bu değerler etrafında örmesi" (Altnay(a), 2004, s. 180); Laçiner ise Prusya bağlamında klasik militarizmi "etkin bir ordunun iç işleyişinin -üstlere koşulsuz itaat ve sadakat, **disiplin, ödevin kutsallığı gibi-** değer ve kurallarının toplumsal- siyasal düzen ve düşünüşe, ilişkilere egemen kılınması"(2004, s. 13) şeklinde tanımlamaktadır.

Görüldüğü üzere, militarizm kavramı komplike, çok boyutlu bir nitelik taşımaktadır. Bu suretle militarizm kavramını sarih bir biçimde tanımlamak güçtür. Bununla birlikte militarizm kavramını temel motifler ve değerler, kavramın karakteristikleri çerçevesinde sınırlandırmak, tasvir etmek mümkündür. Bu manada militarizm kavramı, askerliği, savaşçı insan doğasını, savaşın üstün değerini ifade etmekte;¹³ hiyerarşi, itaat, disiplin, ödevin kutsallığı, hegemonik erkeklik gibi savaşa ve askerliğe dair temel militer değerler ve motifler kavramın çerçevesini çizmektedir. Çalışmaya konu teşkil eden Yeşilçam sinemasında da militarizm kavramını şekillendiren motiflerin ve değerlerin tümü değil; militarizm kavramının çerçevesini çizen temel militer motifler, temel militer değerler ve spesifik bir takım militer motifler ve değerler açığa çıkmaktadır.

¹³Militarizm kavramını barış momenti değil, bir tür arınma ritüeli bağlamında moral ve entelektüel değerleri ihya eden savaş momenti motifi karakterize etmektedir (Huntington, 1967, s. 60).

1.b). Türkiye Bağlamında Militarizm Kavramına Dair Ya Da Türk Militarizminin Spesifik Karakteristikleri

Türkiye’de militarizm tartışma götürmez bir gerçekliktir (Laçiner,2004, s. 16). Türkiye’de militarizm kavramı toplumsal formasyona koşut olarak spesifik bir karakter kazanmakta, bu spesifik karakter militarizm kavramının tüm veçhelerini Türkiye planında farklı düzeylerde şekillendirmektedir. Türk modernleşmesi Batılı örneklerden militarist karakter çerçevesinde farklı bir nitelik taşımakta, bu bakımdan Türkiye tepeden inme devrimler, geç modernleşme, militarist modernleşme kavramı bağlamında Almanya, Japonya gibi ülkelerle birlikte değerlendirilmektedir. Ayrıca özgül tarihsel evrim ve bu özgül tarihsel evrimden temellenen *sui generis* milli haslet neticesi militarist nosyon Türkiye ölçeğinde farklılaşmakta; militarist nosyon bir yönüyle tayin edici bir ağırlık, hegemonik bir önem kazanmaktadır. Öte taraftan, Türkiye özgülünde ordu modernleşme sürecinin her düzeyde ana aktörüdür; Kurtuluş Savaşı’nı gerçekleştiren ordu kurucu ve kurtarıcı, mesiyani bir faildir. Temas edilen bu husus ordunun hegemonik konumunu tahkim etmekte; tarafsızlık, bekçilik rolü , rejimin pretoryen karakteri çerçevesinde ordu siyaset üstü bir konum üstlenmekte (Hale, 1994, s. 304-308; Cizre, 2004, s. 135), Türk ordusu ile Türk milleti bütünleşmekte (aktaran: Bora, 2004, s. 170), bu bakımdan ordu milletin bağrından kopan asli bir unsur haline gelmekte, militarist nosyon ise ideolojiler düzeyinde, toplumsal planda başat hale gelmektedir.¹⁴ Ayrıca ordunun kurucu ve kurtarıcı, mesiyani karakteri Türk militarist nosyonunda dış düşman yanında iç düşman motifinin ordunun bekçilik(rejimin bekçiliği) rolü çerçevesinde ağırlık kazanmasına neden olmakta, iç düşman motifi Türk militarist nosyonunu şekillendirmektedir.¹⁵

Yukarıda ifade edilenler ışığında, Türkiye’de militarist nosyon kurucu bir role sahiptir ve bu rol tarih sahnesinde Türk milletine müstesna bir militer karakter kazandırmaktadır. Bu manada Türk milletinin militer karakteri biyolojik haslet, doğal vasıflar, milletler sahnesinde işgal edilen özgül konum, Türk tarihinin, Türk kültürünün istisnailiği gibi motifler marifetiyle şekillenmektedir. Bu bakımdan diğer milletlerden farklı olarak her Türk asker doğmakta (Yavuz, 2019, s. 19; Altınay(b), 2004, s. 13) ve Türk milleti tarih sahnesinde ordu kisvesi altında yani millet-i müselleha (Goltz, 2016), ordu(asker)-millet şeklinde temayüz etmektedir (Balci, 2011, s. 38; Altınay(b), 2004, s. 15-25). Temas edilen bu husus, Türkiye planında militarist nosyonu şekillendirmektedir. Bu bakımdan Türkiye’de militarist nosyon militer kabiliyet kazandıran profesyonel bir eğitim sürecine değil; Türk sinemasında da

---

¹⁴Ordu marifetiyle militarist nosyon Türk milliyetçiliğinin biçimlenmesinde, yeniden üretiminde mühim bir rol oynar (Bora, 2004, s. 163), bu bakımdan militer değerler Türkiye özgülünde milliyetçi ideolojinin ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir (Demirel, 2004, s. 361).

¹⁵Ordu makbul yurttaş inşa etmek (Üstel, 2008), yurttaşları eğitmek yanında rejimi korumak, kollamak vazifesiyle de mükelleftir (Altınay(b), 2004, s.123).

örneklerine tesadüf edilen anti-profesyonel bir militer karaktere göndermede bulunmaktadır.

Yukarıda ifade edildiği üzere, Türkiye’de militarist nosyon özgül bir forma bürünmekte (Bayramoğlu ve ark., 2004, s. 8) ve bu özgül forma koşut olarak Türk milleti müstesna bir militer haslet yüklenmekte, diğer milletler ise düşman kavramı çerçevesinde tüm militer değerlerden mahrum kalmakta, bu manada Türk milleti erkeklik, düşman ise kadınlık formuna bürünmektedir (Özta, 2018, s. 48-49). Türk milletine atfedilen bu istisnailik marifetiyle Türk milleti militarist değerleri mutlak surette masetmektedir. Bu bakımdan militarist değerler olumlamacı bir arzu temelinde değil, negatif bir eksiklik temelinde şekillenmekte ve karikatürize, vulgar bir karakter kazanmaktadır (Özta, 2018, s. 67). Öte taraftan, Türkiye’de militarist nosyon, ordunun bir endoktrinasyon enstrümanı olmak motifi, ordu ve modernleşmek ilişkisi, ordunun ulus-devlet inşa etmek rolü, Türk modernleşmesinin spesifik karakteri gibi hususlardan ötürü pedagojik bir nitelik taşımakta (Altnay(b), 2004, s. 16; Altnay(a), 2004, s. 180), bu bakımdan Türkiye’de militarist nosyon Huntingtoncu manada modern profesyonel bir kurum olmak çerçevesinde değil, kültürel bir kurum olmak çerçevesinde şekillenmektedir (Altnay(b), 2004, s. 25). Bu manada militarist nosyon Türkiye planında kültürel ve toplumsal alanın kılcal damarlarına nüfuz etmekte, toplum ve kültür militaristleşmekte (Altnay(a), 2004, s. 198), Türk kültürü, Türkiye’de erkeklik, erkek olmak militarist bir nosyon çerçevesinde tanımlanmakta (Altnay(b), 2004, s. 32), kültürel ve toplumsal alan ataerkil, babaların sözcükleriyle konuşan otoriter (Bakhtin, 2008, s. 342), hiyerarşik, militarist bir forma bürünmektedir.

Yukarıda ifade edildiği üzere, Türkiye planında militarist nosyonu karakterize eden unsurlardan biri de pedagojik niteliktir ve bu pedagojik nitelik muhtelif düzeylerde açığa çıkmakta, bu manada militarist nosyon modernleşmek sürecinin muasır medeniyet seviyesine erişmek, modern yurttaş inşa etmek türünden pedagojik hedeflerini şekillendirmekte, her düzeyde pedagojik erek militarist nosyon çerçevesinde tanımlanmaktadır. Temas edilen bu hususu, asker-öğretmen türünden ikilikler, öğretmen ordusu, milli eğitim ordusu türünden kavramlar (Altnay(b), 2004, s. 70) ya da okulun bir orduya, ordunun ise okula dönüşmek (Altnay(b), 2004, s. 119,124) motifi çerçevesinde gözlemlemek mümkündür.

2. Bir Ara Not: Sinema-Militarizm ve Türk Sineması -Militarizm İlişkisine Dair Kısa Bir Değınme:

2.a) Sinema ve Militarizm

Sinemanın doğuşu ve ulusal vatandaş ordularının teşkili, militarizmin bilimsel bir disiplin olarak açığa çıkması aynı tarihsel kesite denk düşmektedir. Sinema ve militarizm, modernleşme sürecinin ürünüdür. Sinema militarizmin göbeğindedir ve militarizm sinemaya giden bir kral yoludur. En başta, sinematik üretim süreci

militarist bir karakter taşımakta; sinematik üretim süreci militarist usul ve esaslara göre militarist nosyon uyarınca şekillenmektedir. Bu bakımdan sinematik üretim alanı ve militarist alan arasında yapısal planda, nosyon düzeyinde bir paralellik tesis etmek, bu paralelliğin, müşterek yapının izini sinematik aygıtların militer kökenli isimleri ve militarist sinematik jargon marifetiyle dahi takip etmek mümkündür. Öte taraftan, örneğine Hollywood'un bir savaş makinesi (Boggs ve Pollard, 2016, s. 36) olmak hususu bağlamında tesadüf edildiği üzere, sinema endüstrisi militer kurumlarla simbiyotik bir temas halindedir; bu bakımdan militarist politikalar ve çıkarlar sinematik üretim sürecini, sinema endüstrisini motive etmekte, bilhassa 2. Dünya Savaşı ile birlikte sinema militarist politikaları meşrulaştıran bir ideolojik manipülasyon enstrümanına ve bir propaganda aygıtına dönüşmektedir.

Militarist politika yanında sinema endüstrisi ve militarist alan arasındaki ilişki daha derin bir nitelik taşımakta; teknik, dramatik, estetik, içerik, form vb. her nevi sinematografik düzeyde bu ilişki açığa çıkmaktadır. Temas edilen husus, sinematik evreni muhtelif klişe ve kalıplara hapsedmekte, bu bakımdan senaryolar tek boyutlu, banal; olay örgüsü, basit, öngörülebilir, yapmacık, şeffaf; karakterler alık, kalın kafalı; sinematografi yavan, hayal gücünden yoksun bir karakter kazanmaktadır (Boggs ve Pollard, 2016, s. 53). Öte taraftan, militarizm kavramını şekillendiren ana ikili karşıtlık ve bu ikili karşıtlıktan temellenen tali karşıtlıklar bağlamında bir takım sinematik klişeler çerçevesinde militer motifler ve değerler açığa çıkmaktadır.

Sinematik alanda hem Türkiye hem de Amerikan sineması çerçevesinde militarizm kavramını şekillendiren motiflere her düzeyde tesadüf etmek mümkündür. Amerikan sineması çerçevesinde militer motifler tarihsel ve politik koşullara, konjunktüre, militarizm kavramının dinamik karakterine koşut olarak kimi sinematografik düzeyde değişim göstermekle birlikte militer motifler, militarizm kavramını şekillendiren ana ikili karşıtlık ve bu karşıtlıktan temellenen tali karşıtlıklar çerçevesinde yapısal düzeyde genellikle süreklilik taşımaktadır. Bu manada seküler bir din, üstün bir değer şeklinde sinematik karakter kazanan vatanseverlik (Boggs ve Pollard, 2016, s. 17); cinsiyetçi bir rejime koşut olarak hegemonik erkeklik, kadının erkeğe tabiyeti ve bu hususlarla ilintili militer değerler; şerefli savaş (good war)¹⁶, savaşın meşruiyeti, savaşın biyolojik bir mecburiyet ve insan tabiatının bir parçası olmak gibi hususlar Amerikan sinemasında yapısal düzeyde süreklilik taşıyan militer motiflere örnek teşkil etmektedir. Bu zaviyeden

---

¹⁶Örneklere en iyi 2. Dünya Savaşı bağlamında tesadüf edilen, Hollywood ve askeriye işbirliğince inşa edilen şerefli savaş kavramı (Boggs ve Pollard, 2016, s. 36) temelleri birçok mitolojide, dinde bilhassa Zerdüştilik dininde bulunabilecek kadim bir karşıtlık yani iyi-kötü ikiliği çerçevesinde şekillenmekte; tiranlık karşısında demokrasi, barbarlığa karşı barış, iyilerin şeytanlara karşı savaşı, mücadelesi gibi motifler çerçevesinde açığa çıkmaktadır (Boggs ve Pollard, 2016, s. 47) Amerika ve müttefikleri şerefli savaşın dost, mihver devletler ise düşman kutbunu temsil etmektedir. Öte taraftan iyi savaş yaklaşımı temel olarak belli savaşları eleştirmekte ama militarist değerleri yüceltmektedir (Ryan ve Kellner, 1997, s. 309).

bakıldığında, militarizm kavramına dair temel argümanlar ile Amerikan sineması çerçevesinde sinematik karakter kazanan militer motifler arasında bir paralellik tesis etmek mümkündür.

Yukarıda ifade edildiği üzere, militarizm kavramını şekillendiren ana ikili karşıtlık ve bu ikili karşıtlıktan temellenen tali karşıtlıklar ve bu hususla ilintili militer motifler ve değerler tarihsel ve politik koşullara, konjonktüre koşut olarak değişim göstermektedir. Bu cümleden olarak, Amerikan sinemasında biz ve onlar ayrımı çerçevesinde dost ve düşman farklı kisvelere bürünmektedir. Bu bakımdan düşman kâh komünistler kâh siyasi İslamcı teröristlerdir ya da film noir türünde görüldüğü üzere uyuşturucu, yolsuzluk, dejenerasyon, cemaatin çöküşü gibi semptomlar marifetiyle açığa çıkan iç düşmanlardır (Boggs ve Pollard, 2016, s. 56); dost ise özgürlük ve demokrasi gibi üstün Amerikan değerlerini müdafaa eden müttefikler ya da Amerikan askerleridir. Ayrıca, dost formuna bürünen motifler müspet militer ve insani değerlerle mücehhezdir; düşman formuna bürünen motifler ise negatif bir eksiklik temelinde müspet militer ve insani değerlerden mahrumdur. Yani düşman Amerikan sinemasında tüm militer ve insani değerlerden soyutlanmakta, militarizm kavramının temel varsayımlarına koşut olarak dehumanize edilmekte (Bickford, 2019, s. 141), şeytanlaştırılmaktadır: demonlar her yerdedir hem içeride hem de dışarıdadır. Amerikan sinemasında menfi militer ve insani değerleri yüklenen ırkçı, barbar düşman, tarihin ve uygarlığın karanlık suretini temsil etmekte; uygarlık karşısında bir ölümcül tehdit şeklinde konumlanmaktadır (Boggs ve Pollard, 2016, s. 47). Bu bakımdan Amerikan sinemasında düşman formu mitolojik ve dini motifler uyarınca şekillenmekte, iyi-kötü, ışık-karanlık, kaos-düzen türünden kadim dini/mitik ikili karşıtlıklar düşman formu temelinde de hükümünü ifa etmektedir. Özce, Amerikan sineması çerçevesinde dost ve düşman motifleri basmakalıp, derinlikten yoksun iki boyutlu bir karakter kazanmakta;¹⁷ dramatik yapı ikili karşıtlıklar, protagonist iyi kahraman- aşağılık/adi kötü adam ikili karşıtlığı¹⁸ temelinde klasik dramatik yapı uyarınca şekillenmektedir.

Temas edilen bu sinematik kalıplar, klişeler, militer motifler dünya sineması daha doğrusu Amerikan sineması ve Yeşilçam sineması çerçevesinde evrensellik- yerellik, yapısal-kültürel vb. gerilimi uyarınca kimi yönüyle farklılaşmaktadır. Şöyle ki, Amerikan sineması çerçevesinde açığa çıkan sinematik klişeler, kalıplar, militer motifler yanında Türk sineması çerçevesinde de Türk militarizminin spesifik karakterine koşut olarak kimi özgül sinematik klişeler, kalıplar, özgül militer motifler ve değerler açığa çıkmakta, bu bakımdan sinematik klişeler, kalıplar militer motifler

¹⁷Mesela Soğuk Savaş döneminde resmedilen komünist tipolojisi yarı insan(semi-human), barbar, saplantılı mahlukatlarıdır, tüm insani değerlerden mahrumdurlar. Komünistler masumların beynini yıkamakta, konspiratif komplolar eşliğinde dünyayı işgal etmek planı kurmaktadır (Boggs ve Pollard, 2016, s. 60).

¹⁸Bu karşıtlık muhtelif düzeyde, muhtelif nitelikte açığa çıkmaktadır. Bu bakımdan kimileyin vatansever askerler, gaddar, vahşi düşmanlara karşıdır, kimileyin frapan askerler, dünyayı anarşi ve kaosa sürükleyen aşağılık, adi kötü adamlara, kimileyin de dünyayı istila eden, işgal eden uzaylılara karşıdır (Boggs ve Pollard, 2016, s. 42).

ve değerler Yeşilçam sinemasında vulgar, karikatürize bir forma bürünmektedir. Temas edilen husus sinematografinin imkanlarını da sınırlandırmakta; bu bakımdan derinlikli karakterler yerine tipolojileri, sinematik imgeler yerine de diyalogları ön plana çıkarmakta ve militer temsiller diyaloglar, tipolojiler marifetiyle sinematik bir forma bürünmektedir.

2.b) Türk Sineması ve Militarizm

Yukarıda Amerikan sinemasına dair ifade edilen hususlar kimi özgül ayrımlar dışında Türk sineması çerçevesinde de varittir. Bu manada, militarizm kavramını şekillendiren ana ikili karşıtlık ve bu ikili karşıtlıktan temellenen tali karşıtlıklar çerçevesinde Türk sinemasında da bir takım sinematik klişeler, militer motifler ve değerler açığa çıkmakta; ikili karşıtlığın ana terimi sinematik planda müspet militer ve insani değerleri yüklenmekte, ikili karşıtlığın tali terimi ise müspet militer ve insani değerlerden mahrum kalmaktadır. Bu bakımdan ana terim bir olumlamaçılık temelinde müspet militer ve insani değerleri; tali terim ise negatif bir eksiklik temelinde menfi militer ve insani değerleri ifade etmektedir. Bununla birlikte, Türk sinemasında militarizme dair filmler belli militer motifler ve değerler temelinde değil; muhtelif daha doğrusu birçok militer motifin ve değerlerin bir filmde açığa çıkmak, bir filme dağılmak hususu uyarınca şekillenmektedir. Bu bakımdan filmleri belli militer değerler, belli militer motifler çerçevesinde tam anlamıyla kategorize etmek de mümkün değildir. Ancak belli militer motiflerin ve değerlerin filmler çerçevesinde izini takip etmek mümkündür.

Ana hatlarıyla Türk sinemasında militer motifler doğrudan içerik düzeyinde, diyalog, söylem bakımından açığa çıkmakta; son yıllardaki *Fetih 1453*, *Nefes: Vatan Sağolsun* gibi kimi istisnai örnekler bir yana, Türk sinemasında militer motifler ve değerler Türk sinemasının, Türk sinema endüstrisinin yapısına koşut olarak iptidai bir nitelik taşımaktadır (Özta, 2018, s. 51). Bu bakımdan Amerikan sinemasından farklı olarak sofistike sinematik enstrümanlardan mahrum olan Türk sinemasında, Türk militarizminin spesifik karakterine de uygun bir biçimde militer motifler ve değerler vulgar, karikatürize bir forma bürünmektedir. Söz gelimi, Türk sinemasında militer tipolojiler sofistike, soyut militer kabiliyetlerle değil; Türk milletinin ırki, doğal, biyolojik hasletleriyle ilintili kahramanlık, fedakârlık, cesaret, sadakat, iman, irade türünden karikatürize meziyetlerle yani ferdi militer değerlerle mücehhezdir.

Ordu eliyle temelleri atılan Türk sineması militer motiflerle içerik düzeyinde oldukça özgül bir ilişki tesis etmekte ve bu ilişkiyi Türk militarizminin spesifik karakteri şekillendirmektedir. Bu manada Türk sinemasında Amerikan sinemasından farklı olarak ana ikili karşıtlık ve bu ikili karşıtlıktan temellenen tali karşıtlıklar, bu karşıtlıklarla ilintili militer motifler ve değerler spesifik bir karakter kazanmaktadır. Bu cümleden olarak, Amerikan sinemasında ordunun profesyonel, rasyonel yapısına dair motif Türk sinemasında ordunun pederşahi yapısına dair motife yerini bırakmaktadır. Temas edilen hususa koşut olarak, Türk sinemasında karakter inşası,

dramatik yapı bakımından kimi zafiyetler açığa çıkmakta; nedensellik, rasyonalite motifleri uyarınca şekillenen klasik dramatik yapı tesadüfler, kazai, istisnai an'lar vulgar, karikatürize motifler marifetiyle deformasyona maruz kalmaktadır. Öte taraftan, militer motifler ve değerler tarihsel, politik koşullara, konjonktüre koşul olarak kimi düzeylerde değişim göstermekte ama bu değişimler konu, içerik düzeyinde açığa çıkmaktadır. Bu manada Kurtuluş Savaşı, Kore Savaşı, Kıbrıs Barış Harekâtı gibi dış politik süreçlerle alakalı filmler; Türk modernleşmesinin spesifik karakteri ve Türk modernleşme mücadelesi, askeri darbeler gibi iç politik süreçlerle alakalı filmler tarihsel, politik, konjonktürel gelişimlerin neticesidir.

Dış politik süreçlerle alakalı filmler dış düşman motifi çerçevesinde şekillenmekte, düşmanın kimliği ve niteliği tarihsel, politik koşullara, konjonktüre koşul olarak değişim göstermekte, bu bakımdan Kurtuluş Savaşı ile alakalı filmlerde düşman Yunan-Rum; Kore Savaşı ile alakalı filmlerde düşman Amerikan sinemasının genel eğilimine koşul olarak özgürlük, demokrasi, eşitlik gibi uygarlık değerlerine karşıt olan figürler; Kıbrıs Barış Harekâtı ile alakalı filmlerde ise yine geleneksel, kadim düşman olan Yunan-Rum kisvesine bürünmektedir. Öte taraftan, Kurtuluş savaşı ile alakalı filmler hem dış düşman hem de iç düşman motifi marifetiyle şekillenmekte, bu filmlerde “yobaz, gerici din adamı”- feodal mütegalibe katmanı Kurtuluş Savaşı karşıtlığı yani bir tür ihanet, düşmanla iş birlikçilik motifi çerçevesinde sinematik karakter kazanmaktadır.

İç politik süreçlerle alakalı filmler iç düşman motifi çerçevesinde şekillenmektedir. İç düşman motifi esas olarak özgül Türk modernleşmesiyle ilintilidir, bu bakımdan iç düşmanın kimliğini ve niteliğini Türk modernleşme süreci tayin etmektedir. Bu sebepten ötürü, iç düşman motifi ile alakalı filmlerde iyi-kötü ya da dost-düşman ikili karşıtlığı temelinde modernleşme sürecini simgeleyen, bu sürecin ana aktörü öğretmen-asker motifi iyiyi, dostu; ancien regime'i simgeleyen, modernleşme karşıtı sürecin ana aktörü “yobaz, gerici din adamı”- feodal mütegalibe motifi kötüyü, iç düşmanı temsil etmektedir. Bu manada, Türk sinemasında kuruluş mitine, kurucu paradigmaya koşul olarak ordunun milleti, cahil köylüyü ıslah eden pedagojik karakteri özgül bir unsur olarak ön plana çıkmakta ve bu özgül pedagojik karakter marifetiyle asker-öğretmen motifi açığa çıkmaktadır.

Yukarıda ifade edilenler yanında, fiktif bir Türk tarihini, Türk milletinin mitik kökenini, militer motifler ve değerler çerçevesinde sinematikleştiren tarihsel filmlere Türk sinema tarihinin her döneminde tesadüf etmek mümkündür. Yanı sıra, militarizm kavramını şekillendiren ana ikili karşıtlık ve bu ikili karşıtlıktan temellenen tali karşıtlıklar çerçevesindeki militer motifler ve değerler yapısal düzeyde Türk sineması çerçevesinde baki kalmakta; değişim sadece fonda yani içerik düzeyinde yaşanmaktadır. Temas edilen bu hususların izi kimi Türk filmleri çerçevesinde aşağıda ana hatlarıyla takip edilecektir.

3. Film Analizi

Çalışmaya konu teşkil eden filmler bağlamında, militarist nosyon, militer motifler, militer değerler, karakterlerin aksiyonu ve sofistike bir dramatik yapı çerçevesinde, sofistike bir sinematografik düzeyde değil; Türk militarizminin spesifik ve Yeşilçam sinemasının yapısal karakterine koşut olarak vulgar, iptidai bir çerçevede, karakterler daha doğrusu tipolojiler arasında gerçekleşen diyaloglar bağlamında içerik düzeyinde sinematik bir forma bürünmektedir. Bu manada filmlerde sinematik anlamı inşa eden görsel motifler oldukça zayıf bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla dramatik yapı, olay örgüsü, sinematografi, belli militer değerler ve motifler çerçevesinde değil; militer motiflerin ve değerlerin, tipolojiler arasında gerçekleşen diyaloglara tesadüfi dağılımı çerçevesinde şekillenmektedir. Temas edilen husus, militarist nosyon, belli militer motifler ve değerler çerçevesinde, benzerlikler ve farklılıklar temelinde filmlerin klasik bir tasnifini imkânsız kılmaktadır. Öte taraftan, filmlerde milliyetçilik, vatanseverlik, hegemonik erkeklik, hiyerarşi-disiplin meta-aşkın bir değer olarak savaş ve askerlik gibi militarist nosyonu hem genel düzeyde hem de şehadet, asker-öğretmen özdeşliği gibi spesifik düzeyde şekillendiren motifler açığa çıkmaktadır. Ancak tüm militer motifler ve değerler yukarıda da ifade edildiği üzere, Türk militarizminin spesifik ve Yeşilçam sinemasının yapısal karakterine koşut olarak vulgar, iptidai bir forma bürünmektedir.

3.a) Türk militarizminin spesifik ve Yeşilçam sinemasının Yapısal Karakterine Koşut Olarak Yeşilçam sinemasında üstün militer değerlere sahip tipler: Fato Ya İstiklal Ya Ölüm, Bir Millet Uyanıyor, Vurun Kahpeye filmlerindeki bulgular

Türk militarizminin spesifik ve Yeşilçam sinemasının yapısal karakterine koşut olarak; Yeşilçam sineması çerçevesinde militarist nosyon, militer motifler, militer değerler vulgar, karikatürize bir forma bürünmekte ve bu hususa koşut olarak tipolojiler üstün militer değerlerle donatılmaktadır.¹⁹ Temas edilen hususu çalışmaya konu teşkil eden filmlerde açığa çıkan kimi tipolojiler marifetiyle de teşhis etmek mümkündür. Bu manada karakter derinliğinden mahrum Tilki Onbaşı, Bigalı Ömer Efe, Koca Ahmet, Ziya Bey, Fato, Yüzbaşı Davut, Kara Bilal, Aliye, Ömer Efendi gibi tipolojiler Türk milletinin üstün militer değerlerini temsil etmekte ve karikatürize, vulgar bir düzeyde sinematik karakter kazanmaktadır. Dolayısıyla

---

¹⁹Türk milleti ve onu temsil eden Türk askeri bu üstün militer değerler doğrultusunda hayatını dahi pervasızca feda etmektedir. Temas edilen husus çerçevesinde, *Bir Millet Uyanıyor* filminde Ziya Bey ile Yüzbaşı Davut arasında gerçekleşen şu diyalogo nakletmek mümkündür:

Ziya Bey: "Neşelendiler."

Yüzbaşı Davut: "Öyledir onlar, ölüm tehlikesi arttıkça keyifleri gelir."

militarist nosyonun, militer motiflerin ve değerlerin karakterler yerine tipolojiler marifetiyle açığa çıkmak hususu Yeşilçam sinemasını klişe ve kalıplara hapsetmektedir.

3.b) Militarist bir nosyon olarak milliyetçilik: Vurun Kahpeye Filmindeki Bulgular

Yukarıda ifade edildiği üzere, milliyetçilik ideolojisi ve militarist nosyon eklenmekte, girift bir karakter kazanmaktadır. Militarizm bağlamında milliyetçilik, Yeşilçam sinemasında açığa çıkan motiflerden biridir. Bu manada, *Vurun Kahpeye* filminde militarist bir nosyon olarak milliyetçilik motifi, Ömer Efendi tipolojisinin sarf ettiği sözcükler çerçevesinde sinematik bir karakter kazanmaktadır. Temas edilen husus çerçevesinde, düşman askerleri tarafından tevkif edilen Ömer Efendi ile Yunan kumandan arasında şöyle bir diyalog gerçekleşmektedir:

Yunan Kumandan: "Sana gösterdiğim yakınlığa böyle mi karşılık verecektin? Niçin öldürdün o adamı?"

Ömer Efendi: "Aramızda kan davası vardı."

Yunan Kumandan: "Suçunun cezasını biliyor musun Ömer Efendi?"

Ömer Efendi: "İşgal altında her gün ölmektense, bir defa ölmek daha evladır."

Yunan Kumandan: "Seni cinayet ve milliyetçilik suçlarıyla tevkif ediyorum Ömer Efendi."

Ömer Efendi: "Milliyetçilik bir suç değil fazilettir kumandan."

Görülmektedir ki, Türk milletine özgü üstün militer değerleri temsil eden Ömer Efendi tipolojisi nezdinde Ömer Efendi'nin sarf ettiği sözcükler çerçevesinde milliyetçilik ve militer değerler iç içe geçmekte; bu bakımdan milliyetçilik militarist bir nosyon olarak sinematik karakter kazanmaktadır.

3.c) Militarist bir nosyon olarak vatanseverlik ya da memleket sevgisi : Vurun Kahpeye Filmindeki Bulgular

Yukarıda ifade edildiği üzere, memleket sevgisi militarizm kavramını şekillendiren motiflerden biridir. Bu manada Yeşilçam sinemasında dost-düşman ikiliği çerçevesinde memleket sevgisi Türk milletine özgülennmekte; Türkler haricindeki milletler bilhassa Yunanlılar memleket sevgisi gibi üstün bir militer değerden mahrum olarak sinematik karakter kazanmaktadır. Temas edilen husus çerçevesinde, *Vurun Kahpeye* filminde Aliye öğretmene olan aşkı nedeniyle zaafa düşen Yunan kumandan ile Aliye öğretmen arasında şöyle bir diyalog gerçekleşmektedir:

Yunan Kumandan: “Arzularınız benim için emirdir demiştim matmazel. Sizin için gönlümde sevgilerin en büyüğü var.”

Aliye: “Sevgilerin en büyüğü memleket sevgisidir kumandan.”

Görülmektedir ki, Aliye tipolojisi ve bu tipolojinin sarf ettiği sözcükler çerçevesinde Türk milleti üstün bir militer değerle yani memleket sevgisiyle donatılmakta, düşman askeri ise bu üstün militer değerden mahrum kalmaktadır.

3. d) Militarist bir motif olarak vatanın cinsiyetlendirilmesi ya da hegemonik erkeklik: Bir Millet Uyanıyor, Fato Ya İstiklal Ya Ölüm ve Ezo Gelin filmlerindeki Bulgular

Yeşilçam sinemasında, toplumsal cinsiyet ideolojisine koşut olarak vatan cinsiyetlendirilmekte; doğayla özdeş vatan kavramı dışıl bir forma bürünmektedir. Temas edilen hususa koşut olarak, vatan kavramı cinsiyetçi ve militer motifler çerçevesinde şekillenmektedir. Bu bakımdan, dışıl forma bürünen vatana dönük her nevi militer tehdit ve tehlike de eril cinsiyetçi bir jargon çerçevesinde “iffet, ırz, namus” gibi sözcükler marifetiyle sinematikleşmektedir. *Bir Millet Uyanıyor* filminde Yüzbaşı Davut ile Kara Bilal arasında gerçekleşen diyalogu vatanın cinsiyetlendirilmek hususu çerçevesinde değerlendirmek mümkündür:

Kara Bilal: “Anası da ölürken yavrumu bana emanet etmişti. Dayanamıyorum acısına. Allahım kızımın intikamını benden esirgeme.”

Yüzbaşı Davut: “Bilal acını anlıyorum ama unut artık! Düşün ki, senin kızın gibi binlerce Türk kızını da aynı tehlike bekliyor. Kaybettiklerimize yanacağız diye yapacaklarımızı unutmayalım. Kızlarımızın, kadınlarımızın ırzı, namusu canı kadar vatanımızın da iffeti tehlikede şu anda.”

Yukarıda ifade edildiği üzere, Yeşilçam sinemasında vatan kavramı cinsiyetçi ve militer motifler çerçevesinde şekillenmektedir. Bu bakımdan vatana dair her nevi militer ödev de cinsiyetçi bir rejime tabi hale gelmektedir. *Ezo Gelin* filminde sarf edilen “vatan borcu namus borcudur” şeklindeki sözcükleri bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Öte taraftan, cinsiyetlendirilen, dışıl karaktere bürünen vatan kavramına koşut olarak vatani militer ödevler bağlamında askerlik de eril bir forma bürünmektedir. *Bir Millet Uyanıyor* filminde Bigalı Ömer Efe'nin sarf ettiği “Bakma yüzbaşım, böyle eşkiya gibi giyindiğime. Ben askerim hem de sapına kadar askerim” şeklindeki sözcükleri askerliğin eril bir karakter kazanmak hususu çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.

Yukarıda ifade edilenler ışığında, militarizm kavramını şekillendiren unsurlardan biri de militer motif ve değerleri hegemonik erkeklik nosyonu çerçevesinde erkeklige özgülemektir. Bu manada Yeşilçam sinemasında da militarist nosyon ve militer değerler hegemonik erkeklik motifi çerçevesinde sinematik karakter kazanmaktadır.

Temas edilen husus çerçevesinde *Bir Millet Uyanıyor* filminde Koca Ahmet ve Mülazım Faruk arasında şöyle bir diyalog gerçekleşmektedir:

Koca Ahmet: "Hayır kumandanım. Ben yokum bu işte."

Mülazım Faruk: "...Sen mi kaçırıyorsun böyle bir günde dövüşmekten. Sebep?"

Koca Ahmet: "Bu!(sakat kolunu gösterir). Sebep bu."

Mülazım Faruk: "Senin tek kolun yeter bize. Sen bunu verirken bir bölük düşmanı yok ettin."

Koca Ahmet: "Sonra ne oldu, sakat adam, eksik adam. Evine git dediniz bana. Silah arkadaşlarım çöllerde can verirken avratlar gibi mangal başında oturdum ben. Duvarda asılı tüfeğime bakamaz oldum. Beni niye Gazze'ye götürmediniz. Tek kolumla adam sayılmazdım anladık ama şehit de mi olmazdım. Ben yokum..."

Görülmektedir ki, temas edilen filmde üstün militer motif ve değerlerden tecrit edilmek "avratlar gibi mangal başında oturmak" sözcükleri çerçevesinde kadınlıkla ilintilendirilmektedir. Yine, erkeklik ve militer değerler çerçevesinde aynı filmde Koca Ahmet, annesi ve karısı arasında gerçekleşen bir başka diyalog da nakletmek mümkündür:

Koca Ahmet : « Ne bakıyorsun bre ? »

Koca Ahmet'in Annesi : « Ne bakmayayım oğul. Ne bakmayayım. Koskoca bir kumandanın ayağına gelsin, Yunan geliyor Koca Ahmet, gel karşı koy, desin, sen kabullenme. Aferin sana, aferin oğlum ! »

Koca Ahmet: "Ana elini ayağını öpeyim anlamazsın sen."

Koca Ahmet'in Annesi: "Senin gibi evlada öptürecek elim yok benim. Yunanlar beş saat ötede."

Koca Ahmet'in Eşi: "Değme elini oğluma... Yunan bu topraktan çıkmadan şu çocuğun yüzünü görmek haram olsun sana... Ya git ya da ses etme. O zaman ben giderim, erkeğim korktu, ben geldim derim. Aha bu çemberi de sen başına korsun."

Militer ödev hususunda tereddüt yaşayan Koca Ahmet'e, eşinin sarf ettiği "O zaman ben giderim, erkeğim korktu, ben geldim derim. Aha bu çemberi de sen başına korsun" şeklindeki sözcükler de militer değerleri erkeklikle ilintilendirmektedir.

Yukarıda ifade edilenler ışığında, militarizm kavramını şekillendiren ana ikili karşıtlık çerçevesinde ana terim ve bu terimin temsil ettiği müspet militer değerler hegemonik erkeklik kavramı çerçevesinde erkeklikle ilintilendirilmektedir. Tali terim kadınlık ise bu müspet militer değerlerden tecrit edilmekte; erkeklik ve erkekliğin kadınlığa atfettiği değerler dolayısıyla şekillenmektedir. Bu hususta *Fato Ya İstiklal Ya Ölüm* filminde Yunan komutan ile Fato arasında gerçekleşen şu diyalogu nakletmek mümkündür:

Yunan komutan: “Sonunda tanışmak zevkine nail olduk. Artık kadınlara da mı muhtaçsınız?”

Fato: “Bize muhtaç değiller kumandan fakat düşman karşısında kadınlarımız da erkek gibidir. Vatansever, cesurdurlar ve namusludurlar.”

Hegemonik erkeklik kavramına koşut olarak militarizm kavramını şekillendiren ana ikili karşıtlık ve bu ana ikili karşıtlıktan temellenen tali karşıtlık çerçevesinde menfi militer ve insani değerler kadın formuna bürünmekte; bu bakımdan Yeşilçam sinemasında düşman kadınlık değerleriyle ilintilendirilmektedir. Bu hususta *Bir Millet Uyanıyor* filminde Yüzbaşı Davut ile Tilki Onbaşı arasında şöyle bir diyalog gerçekleşmektedir:

Yüzbaşı Davut: “Demek koca şubede en hamiyetli ikiniz çıktınız.”

Tilki Onbaşı: “Benimkisi hamiyetten değil, kılıbıklıktan Yüzbaşım. Harp bitti. Memlekete, eve dönsem daha beter harp var. Benim karı var. Benim karıyı bilmezsiniz. Yedi düşmana bedeldir.”

Tilki Onbaşı'nın sarf ettiği “Benim karıyı bilmezsiniz. Yedi düşmana bedeldir” şeklindeki sözcükleri de düşmanın kadınlık formuna bürünmesi çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.

3. e) Militarist bir motif olarak hiyerarşi-disiplin: Bir Millet Uyanıyor filmindeki bulgular

Militarizm kavramı bir takım militer motifler ve değerler uyarınca şekillenmektedir. Hiyerarşi temas edilen militer motifler ve değerlerden biridir. Hiyerarşi askerlerin sadece askeri hayatlarını değil; gündelik hayatlarını, gündelik hayattaki edimlerini, davranışlarını dahi tanzim etmektedir. Bu bakımdan hiyerarşi her nevi edimin, davranışın ölçütüdür. Bu hususta *Bir Millet Uyanıyor* filmindeki kahve içmek sahnesine temas etmek gerekmektedir. Şöyle ki, Koca Ahmet'in hazırladığı kahve dahi askeri hiyerarşiye uygun bir biçimde içilmekte, askeri hiyerarşinin alt katmanında bulunan tıbbiyeli Er Yusuf hiyerarşiyi ihlal etmek suretiyle kahve içmeye tevessül etmekte ve bu hususta Tilki Onbaşı şu sözcükleri sarf etmektedir:

Tilki Onbaşı: “Hey kıdemini bilesin.”

Yine temas edilen husus çerçevesinde Tilki Onbaşı ile Bigalı Ömer Efe arasında gerçekleşen şu diyalogu nakletmek mümkündür:

Bigalı Ömer Efe: “Ulan tilki buldun kıdemsiz neferi, yüklen bakalım.”

Tilki Onbaşı: “Oynama lan, başlarım ebenin ayran çanağına haa...kendini dağda mı sandın be! Burası asker ocağı, öğrensın. Askerlik demek kıdem demektir...aferin adam olursun sen.”

Yukarıda ifade edildiği üzere; disiplin, hiyerarşi militarizm kavramını şekillendiren değerlerdendir. Bu hususta *Bir Millet Uyanıyor* filminde Tilki Onbaşı'nın sarf ettiği şu sözcükleri nakletmek mümkündür:

Tilki Onbaşı: "Sol, sağ, sol sağ... Geriye dön! Sol, sağ, sol sağ... Kıt'a dur, rahat! Ya işte böyle, ben öyle doktor mektebi falan anlamam, talim isterim...Askerlik demek, disiplin demektir. Askerlik demek, çavuşa saygı demektir."

3. f) Meta- aşkın bir değer olarak savaş ve askerlik: *Dişi Düşman ve Sezercik Küçük Mücahit* filmindeki bulgular

Militarist nosyon çerçevesinde savaş tabiatın bir kanunu, doğal, biyolojik bir mecburiyettir ve savaşın meşruiyeti sorgulamak, soruşturmak hususundan mahrumdur. Bu bakımdan militer değerler tüm insani değerleri tayin etmekte, aşkın-meta bir forma bürünmektedir. Öte taraftan, savaş momenti bir meta-aşkın form olarak tüm insani değerleri askıya almakta; savaşta ihlal edilen tüm kurallar, işlenen tüm suç ve günahlar savaşın haklılığı çerçevesinde meşruiyet kazanmaktadır. Bu hususta *Dişi Düşman* filminde Asuman ve Cengiz arasında gerçekleşen şu diyalogu nakletmek mümkündür:

Asuman: "Ben cinayet işledim."

Cengiz: "Üzülme Asuman. Sen onu öldürmesen o seni öldürecekti. Savaş bu."

Militarist nosyon çerçevesinde askerlik motifi, insanın ontolojik hakikatini yani zamansal, ölümlü bir varlık olmak karakterini dahi askıya almakta; bu bakımdan ölüm asker olmak motifi karşısında hükmünü yitirmekte, aşkın bir karakter kazanmaktadır. Bu manada *Sezercik Küçük Mücahit* filminde sarf edilen sözcükleri nakletmek mümkündür. Şöyle ki, Öğretmen (Perihan Savaş) kocasının ölüm haberini almakta ve bu elim haber neticesi metanetini yitirmektedir. Bu durum karşısında annesi ise şu sözcükleri sarf etmektedir:

- "Metin ol yavrum. Sen bir asker kızsın."

3.g) Militer değerler ya da ikili karşıtlıklar: *Vurun Kahpeye, Bir Millet Uyanıyor, Fato Ya İstiklal Ya Ölüm* filmlerindeki Bulgular

Vurun Kahpeye filmi militarizm kavramının temel varsayımlarını, Türk militarizmine dair spesifik motifleri, militarist sinematik klişe ve kalıpları söylem, diyalog bağlamında içerik düzeyinde sinematikleştirmektedir.²⁰ Bu cümleden olarak,

²⁰Türk modernleşme literatürüne dair temel argümanlar, ilerencilik-gericilik, asker, öğretmen-ayan, eşraf, "yobaz din adamı" türünden ikili karşıtlıklar militarist nosyon bağlamında *Vurun Kahpeye* filminde her bakımdan varittir. Bu manada, filmde dramatik yapı da Türk modernleşmesi ve

militarizm kavramını şekillendiren ana ikilik çerçevesinde Türk milleti yani dost müspet militer ve insani değerleri; işgalci Yunan askerleri ve onların işbirlikçileri ise menfi militer ve insani değerleri temsil etmektedir. Bu hususta *Vurun Kahpeye* filminde öğretmen Aliye'nin Yunan kumandana sarf ettiği şu sözcükleri nakletmek mümkündür:

Aliye: "Üniforma giyen bir adam bu kadar küçülmemeli."

Bu sözcükleri düşman askerlerin militer değerlerden mahrumiyeti çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Yani militer değerler sadece Türk askerine, Türk milletine mahsustur. Düşmanın militer ve insani değerlerden mahrumiyeti çerçevesinde *Bir Millet Uyanıyor* filmine de temas etmek mümkündür. Bu filmde Kara Bilal tipolojisi kızına tecavüz eden Yunan kumandanı öldürmekte, akabinde dipçik darbesiyle linç etmektedir ama üstün militer değerlerle mücehhez Bigalı Ömer Efe ona engel olmaktadır. Bu manada filmde düşman Yunan askerleri Türk askerinden farklı olarak, militer değerlerden mahrumiyet çerçevesinde sinematik bir karakter kazanmaktadır. Şöyle ki, filmde, Yunan askerleri köyleri, kasabaları yağma eden, yakan, silahsız Türk halkına işkence eden, Türk kadınına tasallut eden zalim askerler şeklinde sinematikleşmektedir. Bu bakımdan filmde Yunan askerleri, elçi olarak gönderilen bir kimseyi, arkadan vurabilecek kadar, Ziya Bey'in sözcükleriyle kalles, Yahya Kaptan'ın sözcükleriyle kahpedir. Yine bu hususta bahsi geçen filmde Yüzbaşı Davut ile Ziya Bey arasında geçen şu diyalogu nakletmek mümkündür:

Yüzbaşı Davut: "Köylüleri yakalamışlar. Kadınları çocukları..."

Ziya Bey: "Çoluk çocuğa da mı silah kullanırlar?"

Yüzbaşı Davut: "Belli olmaz, bunlar asker değil, kurt sürüsü."

3.h) Türk Milletinin doğal militarist değerleri ya da her Türk asker doğar motifi: Fato Ya İstiklal Ya Ölüm, Bir Millet Uyanıyor filmlerindeki bulgular

Clausewitz'in de ifade ettiği üzere, bedensel çaba (2019, s. 89), fiziki ve ruhi metanet, fiziki ve ruhi kuvvet, sabır, irade gücü, kararlılık (2019, s. 199), fedakârlık gibi hususlar militer değerleri ifade etmektedir. Türk sinemasında da hem karakter motivasyonları hem de içerik düzeyinde bu militer değerleri teşhis etmek mümkündür. Ancak Türk militarizmi özgülünde ve Türk sineması planında bu militer değerler modern, profesyonel disipliner pratiklerden, Foucaultyen manada bir beden sanatından, bedeni çok kesimli bir makinenin parçası (Foucault, 2019, s. 247) kılmaktan ziyade, Türk militarizminin spesifik karakterine koşut olarak Türk

---

militarizmine özgü kalıp, klişeler uyarınca şekillenmekte, bu bakımdan dramatik yapıyı ancien regime'i simgeleyen ayan, eşraf, "yobaz din adamı" ve modernliği, yeni rejimi simgeleyen öğretmen, asker, ilerici din adamı motifi çerçevesinde açığa çıkan çatışma, ikili karşıtlık şekillendirmektedir.

milletinin doğal, biyolojik hasleti ve bu hasleti temsil eden Türk milletine mensup bireyler şeklinde sinematikleşmektedir. Bu manada yine *Fato Ya İstiklal Ya Ölüm* filmindeki Yüzbaşı Necdet (Ayhan Işık) tipolojisine temas etmek mümkündür. Yüzbaşı Necdet tipolojisini üstün hatta insanüstü bir fedakârlık şeklindeki militer değer motive etmekte; bu bakımdan Yüzbaşı Necdet modern, profesyonel militarist nosyona aykırı bir biçimde, modern, profesyonel militarist kuralları ihlal etmek pahasına, canını dahi tehlikeye atacak şekilde üstün bir fedakârlık sergilemekte, her nevi bedensel, ruhi ızdıraba katlanmakta, her nevi bedensel, ruhi çaba sarf etmektedir.

Yine, bu hususta *Bir Millet Uyanıyor* filminde Yüzbaşı Davut'un sarf ettiği şu sözcükleri nakletmek mümkündür:

Yüzbaşı Davut: "Şanlı 96. Alaydan kala kala üç beş kişi kaldık...Sizler üç beş kişi değil üç beş bin kişisiniz. 96. alayın iki bin şehidinin ruhları şu anda bizimle beraber. Bize sesleniyorlar. Yedi sene yedi cepheye niye öldük diye soruyorlar. Küçücük bir düşman bir avuç Yunanlı bu toprakları kirletsin diye mi? Minareler sussun, çanlar çalısın diye mi? Elbette hayır. Ne olursa olsun gene vuruşacağız...omuz omuza sırt sırta, gene aç gene uykusuz, gene susuz kalacağız, gene öleceğiz ama bu yoldan dönmeyeceğiz."

Yukarıda ifade edildiği üzere, militarist değerler Türk militarist nosyonunun spesifik karakterine koşut olarak Türk milletinin ırki, doğal, biyolojik bir hasletidir. Bu bakımdan militarist değerler Türk milleti bağlamında kültürel, toplumsal bir inşa neticesinde açığa çıkan olgular değil, Türk milletinin doğuştan bir vasfıdır. Temas edilen bu hususu Türk sineması planında da teşhis etmek mümkündür. Bu hususta *Fato Ya İstiklal Ya Ölüm* filminde yüz başı ile küçük Bilal arasında gerçekleşen bir diyalog nakletmek mümkündür:

Yüzbaşı: "O elindekini kullanmayı bilir misin?"

Küçük Bilal: "Elbet bilinmez mi hiç."

Yine *Fato Ya İstiklal Ya Ölüm* filminde Yüzbaşı Necdet ile vali arasında gerçekleşen bir diyalogu da bu çerçevede değerlendirmek mümkündür:

Vali : « Ne yapabiliriz yüzbaşı bey ? »

Yüzbaşı Necdet : « Karşı koyarız, vuruşuruz. »

Vali : « Neyle, hangi askerle, hangi silahla ? »

Yüzbaşı Necdet : « Bu milletin her ferdi askerdir, silahı da kalbinde yatan istiklal aşkıdır. »

3.1) Türk militarizminin spesifik ve Yeşilçam sinemasının yapısal karakterine koşturarak üstün bir militer değer olarak şahadet: Yurda Dönüş, Ezo Gelin, Bir Millet Uyanıyor filmlerindeki bulgular

Yukarıda ifade edildiği üzere militarizm kavramını genel olarak, yapısal düzeyde cesaret, disiplin, hiyerarşi, özveri, fedakarlık, kahramanlık, savaşçılık, bedensel çaba, fiziki ve ruhi bakımdan kuvvet, metanet, kararlılık, irade gibi motifler, militer değerler şekillendirmektedir. Bununla birlikte Türk militarizminin spesifik karakteri çerçevesinde kimi militer değerler Türk milletine özgülenmekte; bu bakımdan militer bir değer olarak şahadet Türk milletinin ayırt edici doğal bir vasfı ve üstün bir militer değeri haline gelmektedir. Temas edilen hususu *Ezo Gelin* filminde teşhis etmek ve Türk militarizmi ve şahadet motifi bağlamında filmde gerçekleşen şu diyalogu nakletmek mümkündür:

- "Oğlum şehit düştü.
- "Böyle bir mevki ele geçer mi?"

Şahadet motifi bağlamında *Yurda Dönüş* filminde de bulgular mevcuttur. Şöyle ki, Osman'ın babasının oğlunun şahadet haberine yönelik sarf ettiği sözcükleri bu çerçevede değerlendirmek mümkündür:

- "Osmanım şehit oldu...Birleşmiş Milletler'in hürriyeti için canım feda olsun..."

Yine *Bir Millet Uyanıyor* filminde Ziya Bey'in sarf ettiği şu sözcükleri de Türk militarizmi ve şahadet motifi çerçevesinde nakletmek mümkündür:

Ziya Bey: "Yusuf kardeşim! Gözlerimin yaşlı olduğuna bakma, ölümüne ağlamıyorum. Bu yaşlar iftihar yaşlarıdır. Senin gibi bir kardeşe sahip olmanın gururu içindeyim şu anda. Ölümünün en güzeline kavuştun sen. Şehitlik mertebesi bütün askerlerin kalbini yakan bir ateştir. Vatanları için canlarını verenlerin gittikleri bir yerdesin...!"

Görülmektedir ki, şahadet motifi üstün bir militer değer, üstün bir mertebe şeklinde sinematikleşmektedir.

3.2) Pedagojik bir militarizm ya da asker- öğretmen özdeşliği: Sezercik Küçük Mücahit, Şafak Bekçileri, Vurun Kahpeye Filmlerindeki Bulgular

Yeşilçam sinemasında Türk modernleşmesi, resmi tarih anlatısı, Türk militarizminin spesifik karakterine dair motifler sinematik bir forma bürünmektedir. Bu cümleden olarak, Yeşilçam sinemasında militarist nosyona dair filmler bağlamında dramatik yapı, içerik, konu Türk modernleşme süreci, resmi tarih anlatısı ve Türk

militarizminin spesifik karakteri doğrultusunda ancien regime'i temsil eden ayan, eşraf, yobaz din adamı yani feodal katmanlar ve modernliği, yeni rejimi temsil eden bilhassa öğretmen, asker, ilerici din adamı yani modern katmanlar ikili karşıtlığı temelinde ve bu karşıtlıktan temellenen klişeler, kalıplar uyarınca şekillenmektedir. Bu bakımdan öğretmen-asker özdeşliği motifi ve bu motife karşıtlık temelinde şekillenen feodal katmanlar Türk modernleşme sürecinin ve resmi tarih anlatısının, Türk militarizminin spesifik karakteri çerçevesinde Yeşilçam sinemasında tesadüf edilen klişelerdir. Dolayısıyla Yeşilçam sinemasında militarist nosyona dair filmler; Türk modernleşme sürecinin, resmi tarih anlatısının, Türk militarizminin spesifik karakterinin bir izdüşümüdür.

Öğretmen ve asker motifi Türk modernleşme sürecinin iki ana aktörü, ajanıdır. Öğretmen motifi, militarist kültür ve zihniyeti sivil alana teşmil eden, militarist değerlerin sivil alanda taşıyıcılığını üstlenen, Vagstçı manada sivil militarist nosyonu temsil eden bir fail; asker motifi de Türk militarist nosyonunun pedagojik karakterine koşut olarak bir çocuk gibi addedilen sivilleri ıslah eden, talim ve terbiye eden, olgunlaştıran, adam eden bir faildir.²¹ Temas edilen husus çerçevesinde okul bir kışla, kışla ise okul formuna bürünmekte; okul metaforik düzeyde, yan anlam düzeyinde vatani, öğrenciler ise talim ve terbiyeye, ıslaha muhtaç çocuk-milleti temsil etmektedir. Türk modernleşme süreci, Türk militarizminin spesifik karakteri çerçevesinde öğretmen ve asker motifi arasında tesis edilen bu münasebete Yeşilçam sinemasında da tesadüf etmek mümkündür. Bu cümleden olarak, öğretmen ve asker özdeşliğine *Sezercik Küçük Mücahit* ve *Vurun Kahpeye* filmleri örnek teşkil etmektedir. Yine, Türk militarist nosyonunun pedagojik karakterinin sinematik izdüşümü çerçevesinde *Şafak Bekçileri* ve *Vurun Kahpeye* filmlerini de zikretmek mümkündür.

4.Filmlere Dair Ara Genel Değerlendirme

Yukarıda ifade edilenler ışığında, militarist nosyon ve Yeşilçam sineması münasebeti değerlendirildiğinde, Yeşilçam sinemasında militarizme dair filmler form ve stil bakımından yapısal düzeyde türe özgü kalıplar, klişeler, motifler ve klasik anlatı sineması uyarınca şekillenmektedir. Yeşilçam sinemasında içerik, söylem, diyalog, dramatik yapı düzeyinde Türk modernleşme süreci ve bu hususla ilintili Türk militarizminin spesifik karakterine dair izleri takip etmek mümkündür. Bu bakımdan diyaloglar, içerik, dramatik yapı Türk milletinin militer değerleri

²¹Yeşilçam sinemasında öğretmenler militarist kültür ve zihniyeti, militarist değer ve erdemleri sivil hayata taşımaktadır. Yani öğretmenler başı bozukluk, disiplinsizlikle malul, militarist değer ve erdemlerden mahrum, bir tür doğa halinin hüküm sürdüğü amorf sivil alana militarist zihniyet ve kültür doğrultusunda müdahale etmekte; bu alana militarist bir form kazandırmaktadır. Bu manada *Vurun Kahpeye* filminde, taşraya yeni atanan ilerici öğretmen (Hale Soygazi) görev yaptığı okulda sivil değer ve erdemlerin, sivil zihniyet ve kültürün hüküm sürdüğü bir doğa hali ile tesadüf etmekte; öğretmen bu doğa halini öğrencileri disipline etmek ve ellerinde Türk bayrağı ile askeri usule uygun şekilde yürütmek suretiyle lağvetmektedir.

çerçevesinde ağıdalı, sinematografinin tüm motifleri düzeyinde ise iptidai bir karakter taşımaktadır.²² Bu manada, kimi yönleriyle *Bir Millet Uyanıyor* filmi diğer filmlerden ayırt etmek mümkündür. Her ne kadar dramatik yapı bu filmde de mutlak klişe, kalıplar uyarınca şekillense de bu film diğer filmlerden farklı olarak gerek sinematografik motifler gerekse form ve stil düzeyinde, hele ki, dönemin Türk sineması imkân ve koşulları göz önünde bulundurulduğunda, oldukça müstesna bir film. Öte taraftan, incelenen tüm filmlerde militer motifler ve değerler müspet bir içerik kazanmakta; filmlerin yapısal sınırları çerçevesinde sinematografik düzeyde idealize edilmektedir.

Sonuç Yerine

Militarizm kavramının, militarist nosyonun tanımı hususunda bir mutabakat söz konusu değildir. Ancak militarizm kavramını, militarist nosyonu belli militarist değerler, motifler tasvir etmekte, şekillendirmektedir. Bununla birlikte, militarist nosyon sadece askeri alanla sınırlı değildir, sivil alana da nüfuz eden oldukça geniş kapsamlı bir olgudur. Sinema da militarist nosyonun farklı düzeylerde tesirde bulunduğu ve militarist nosyonun etkisi altında bulunan alanlardan biridir. Bu bakımdan sinema ve militarizm münasebeti de farklı düzeylerde şekillenmekte, militarist nosyon sinemaya form, içerik, sinematik üretim süreci gibi düzeylerde konu teşkil etmektedir. Sinema ve militarizm münasebeti farklı düzey ve boyutlara sahip girift, komplike bir karakter taşımaktadır. Ne var ki, bu çalışmanın sınırları çerçevesinde, bu çalışma kapsamında sinema ve militarizm münasebeti bağlamında militarist değerlerin, motiflerin Türk sinemasında sinematikleşmek karakteri değerlendirilmektedir. Bu hususla ilintili olarak, militarizm kavramını yapısal düzeyde şekillendiren temel motifler yanında Türk modernleşme sürecine, Türk toplumsal formasyonuna koşul olarak birtakım motifler neticesinde Türk militarizmi spesifik bir karakter kazanmaktadır ve bu spesifik karakterin izlerine Türk sineması planında da tesadüf etmek mümkündür.

Türk sinemasında sinema ve militarizm münasebeti yukarıda ifade edilen hususa koşul olarak spesifik motifler, klişe, kalıplar çerçevesinde şekillenmektedir. Bu manada Türk sinemasında Türk militarizminin spesifik ve Türk sinemasının yapısal karakterine, Türk sinemasının imkân ve koşullarına koşul olarak militarist nosyonu şekillendiren değerler, motifler içerik, diyalog, söylem düzeyinde vulgar, karikatürize, iptidai bir form marifetiyle sinematikleşmektedir.

Militarizm kavramı statik değil, dinamik bir kavramdır. Militarizm kavramının bu dinamik karakteri, sinema ve militarizm ilişkisini de etkilemekte; bu bakımdan militarist nosyon, militer motifler, militer değerler farklı düzeylerde, farklı şekillerde

---

²²Filmlerde savaş ve çatışma sahneleri iptidailikle maluldür ve bu eksikliği telafi etmek doğrultusunda dramatik etki ağıdalı bir forma bürünmekte, bu bakımdan söylem, diyalog, içerik ağıdalı bir karakter taşımaktadır.

sinemaya konu teşkil etmektedir. Bu manada Türk sineması bağlamında hem militarizm kavramının dinamik karakterine hem de Türk militarizminin spesifik ve Türk sinemasının yapısal karakterine koşut olarak militarist nosyon, militer motifler, militer değerler farklı düzeylerde, farklı bir çerçevede sinematik forma bürünmektedir. Dolayısıyla Yeşilçam sineması ve Yeşilçam sonrası Türk sineması bağlamında militarist nosyonun, militer motiflerin, militer değerlerin temsili farklılaşmaktadır. Çalışmaya konu teşkil eden Yeşilçam sineması bağlamında militarist nosyon, militer motifler, militer değerler Türk sinemasının spesifik ve Yeşilçam sinemasının yapısal karakterine koşut olarak, vulgar, karikatürize, iptidai bir çerçevede diyalog, söylem, içerik düzeyinde sinematikleşmektedir.

Kaynakça

- Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (N. Ülner&E. Öztarhan Karadoğan, Çev.) İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- Akgül, Ç. (2011). *Militarizmin Cinsiyetçi Suretleri*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Altnay(a), A. G., (2004). *Bir Zümre Bir Parti Türkiye’de Ordu* A. İnel& A. Bayramoğlu içinde, *Eğitimin Militarizasyonu: Zorunlu Milli Güvenlik Dersi* (179-200). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Altnay(b), A. G., (2004). *The Myth Of The Military-Nation*. New York: Palgrave Macmillan.
- Altnay, A.G., & Bora, T. (2003), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt4 içinde, Ordu, Militarizm, Milliyetçilik* (140-155). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altnay, A.G., (2013). *Vatan Millet Kadınlar*, Der. A.G. Altnay içinde, *Ordu Millet Kadınlar: Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu Sabiha Gökçen* (261-294). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Apelt, M. (2004). *Handbuch Militar und Sozialwissenschaft* S. B. Gareis & P. Klein içinde, *Militarische Sozialisation* (26-40). Wiesbaden: VS Verlag.
- Bakhtin, M.M., (2008). *The Dialogic Imagination*. (C. Emerson, & M. Holquist, Trans.) Austin: University of Texas Press.
- Balçı, A. (2011). *Türkiye’de Militarist Devlet Söylemi*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Banister, J. (2018). *Masculinity, Militarism and Eighteenth-Century Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.

- Bauer, M. (2000). *Qualitative Researching With Text, Image and Sound*, M. Bauer & G. Gaskell içinde, *Classical Content Analysis: a Review* (131-152). London Sage Publications.
- Bayramoğlu, A.ve ark., (2004). *Bir Zümre Bir Parti Türkiye’de Ordu* A. İnel&A. Bayramoğlu içinde, *Giriş* (7-13). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Belge, M. (2012). *Militarist Modernleşme*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Berliner, T (1999). *Hollywood Movie Dialogue and the “Real Realism” of John Cassavetes*, *Film Quarterly*, 2-16.
- Bickford, A. (2019). *Militarization A Reader* Gonzales ve ark., içinde, *Introduction* (141-143). Durham: Duke University Press, 2019.
- Bora, T. (2004). *Bir Zümre Bir Parti Türkiye’de Ordu* A. İnel&A. Bayramoğlu içinde, *Ordu Ve Milliyetçilik* (163-178). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Boggs, C.&, Pollard T. (2016). *The Hollywood War Machine*, New York: Routledge.
- Clausewitz, C. (2019). *Savaş Üzerine*. (H. F. Çeliker, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Chepinchikj, N. & Thompson, C. (2016). *Discourse, Context and Media*, 40-53.
- Chickering, R. (2008). *Imperial Germany 1871-1918* J. Retallack içinde, *Militarism And Radical Nationalism* (196-218). New York: Oxford University Press.
- Cizre, Ü. (2004). *Bir Zümre Bir Parti Türkiye’de Ordu* A. İnel&A. Bayramoğlu içinde, *Egemen İdeoloji ve Türk Silahlı Kuvvetleri* (135-162). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Connell, R.W., &Messerschmidt, J. W., (2005). *Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept*, *Gender and Society*, 19 (6), 829-859.
- Demirel, T. (2004). *Bir Zümre Bir Parti Türkiye’de Ordu* A. İnel&A. Bayramoğlu içinde, *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Toplumsal Meşruiyeti Üzerine* (345-382). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Donaldson, M. (1993). *What Is Hegemonic Masculinity. Theory and Society*,22(5),643-657.
- Dyvik, S. L., & Greenwood, L. (2016). *Embodying militarism: exploring the spaces and bodies in-between*, *Critical Military Studies*, 2(1-2),1-6.

- Eastwood, J. (2018). Rethinking Militarism as Ideology: The Critique of Violence After Security. *Security Dialogue*, 49(1-2), 1-19.
- Ereker, F. (2014). Savaşlarla Kendini Gerçekleştiren Dünya: Hegel Felsefesinde Savaş Ve Ulus Devlet, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51, 53-75.
- Foucault, M. (2019). Hapishanenin Doğuşu. (M.A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Goltz, C. (2016). Millet-i Müselleha (Ordu- Millet). (İsmet Sarıbal Yay. Haz.), İstanbul: Otorite Kitap.
- Gonzalez, J. R. & Gusterson, H. (2019). Militarization A Reader Gonzales ve ark., içinde, Introduction (1-26). Durham: Duke University Press.
- Gramsci, A. (1992). Prison Notebooks. (Q. Hoare&G.N. Smith, Trans.) New York: International Publishers.
- Hale W. (1994). Turkish Politics and the Military, London: Routledge.
- Hegel, G.W.F., (2004). Hukuk Felsefesinin Prensipleri. (C. Karakaya, Çev.) İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Hobbes, T. (2021). Leviathan. (S. Lim, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Howard, M. (1979). War in European History, Oxford: Oxford University Press.
- Huntington, S.P., (1967). The Soldier And The State. Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Gill, R. (2000). Qualitative Researching With Text, Image and Sound, M. Bauer & G. Gaskell içinde, Discourse Analysis (191-207). London: Sage Publications.
- Kırel, S. (2005). Yeşilçam Öykü Sineması. İstanbul: Babil.
- Kimmerling, B. (2008). Clash of Identities. New York: Columbia University Press.
- Laçiner, Ö. (2004). Bir Zümre Bir Parti Türkiye’de Ordu A. İnel&A. Bayramoğlu içinde, Türk Militarizmi 1(13-28). İstanbul: Birikim Yayınları.

- Lucassen, J.& Zürcher, E.J., (2003). *Devletin Silahlanması*, E.J., Zürcher içinde, *Giriş Zorunlu Askerlik ve Direniş: Tarihi Çerçeve* (1-23). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Machiavelli, N. (2008). *The Prince*. (J. B. Atkinson, Trans.) Indianapolis: Hackett Publishing.
- Mahçupyan, E. (2004). *Bir Zümre Bir Parti Türkiye’de Ordu* A. İnel&A. Bayramoğlu içinde, *Bir Mikro İdeoloji Olarak Militarizm* (119-133). İstanbul, Birikim Yayınları.
- Maktav, H. (2006). *Vatan, millet, sinema*, *Birikim Dergisi*, 71-84.
- McSorley, K. (2016). *Doing Military Fitness: physical culture, civilian leisure and militarism*, *Critical Military Studies*, 2(1-2), 2016, 103-119.
- Mead, M. (2019). *Militarization A Reader* Gonzales ve ark., içinde, *War Is Only an Invention-Not a Biological Necessity* (336-339). Durham: Duke University Press.
- Mills, C. W., (1959). *The Power Elite*, New York: Oxford University Press.
- Myers, G. (2000). *Qualitative Researching With Text, Image and Sound*, M. Bauer & G. Gaskell içinde, *Analysis of Conversation and Talk* (191-207). London: Sage Publications.
- Özlem, D. (2015). *Evrensellik Mitozu*, İstanbul: Notos Kitap.
- Öztan, G.G., (2018). *Türkiye’de Militarizm*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Parla, T. (2004). *Bir Zümre Bir Parti Türkiye’de Ordu* A. İnel&A. Bayramoğlu içinde, *Türkiye’de Merkantalist Militarizm 1960-1998*(201-223). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Platon (1998). *Devlet III-IV*. (A. Erhat & T. Tunga, Çev.) İstanbul: Cumhuriyet.
- Reed, B.Z. (2011). *Analysing Conversation*. London: Palgrave Macmillian.
- Roei, N. (2017). *Civic Aesthetics*, London: Bloomsbury.
- Rogg, M. (2004). *Handbuch Militar und Sozialwissenschaft* S.B., Gareis, & P. Klein içinde, *Der Soldatenberuf in historischer Perspektive* (396-409). Wiesbaden:VS Verlag.

- Ryan, M., & Kellner, D. (1997). *Politik Kamera*, (E. Özsayar, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sjoberg, L., & Via, S . (2010). *Gender, War and Militarism*, L. Sjoberg, & S. Via içinde, Introduction (1-14). Santa Barbara: Praeger.
- Sözen, E. (2017). *Söylem*. İstanbul: Profil Kitap.
- Sun Zi (Sun Tzu) (2017). *Savaş Sanatı*. (P. Otkan, & G. Fidan, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Süalp, T.A. Z. (2010). *Türkiye Sinemasının Dönemselleştirilmesi*. *Yeni Film*. 35-41.
- Taylor, C. (1995). *Two Theories of Modernity. The Responsive Community*.24-33.
- Toynbee, A. (1989). *Militarizmin Kökenleri*. (M. DüNDAR, Çev.) İstanbul: A Yayınları.
- Vagts, A. (1967). *A History of Militarism*, New York: The Free Press.
- Varwick, J. (2004). *Handbuch Militar und Sozialwissenschaft S.B., Gareis, & P. Klein içinde, Militar als Instrument der Politik (102-110)*. Wiesbaden:VS Verlag, 2004.
- Via, S. (2010). *Gender, War and Militarism*, L. Sjoberg, & S. Via içinde, *Gender, Militarism, and Globalization: Soldiers for Hire and Hegemonic Masculinity (42-54)*. Santa Barbara: Praeger.
- Way, P. (2017). *Askerlik İşi*, E.J., Zürcher içinde, *Ülkelerin Yüzkarası İşe Yaramaz İnsanlar 18. Yüzyılda Britanya Ordusu'na Asker Alımı (281-319)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wegner, N. (2021). *Ritual, Rhythms, and the Discomforting Endurance of Militarism: Affective Methodologies and Ethico-Political Challenges*. *Global Studies Quarterly*, 1,1-10.
- Yavuz, C. (2019). *Türklerde Savaş Strateji Ve Askeri Kültür*. İstanbul: Der Yayınları.
- Yıldırım, A.& Şimşek, H. (1999). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Yıldırım, T. (2015). Türk Sinema Tarih Yazımı ve Türler: Yeşilçam'ın Oluşum Döneminde Başat Türlerin Eleştirel Söylem Üzerinden Tanımlanması (1948-1959). Doğu Batı Dergisi. 27-67.

Zürcher, E.J., (2017). Askerlik İşi, E.J., Zürcher. Giriş: Askere Alımlarda Ve Askeri İstihdamda Dünyadaki Değişiklikleri Anlamak (11-41). (D. Şendil, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.